

DIALOGA APĻI

KOPSAVILKUMS 2025

SATURA RĀDĪTĀJS

1. IEVADS.....	3
2. DEMOGRĀFIJA UN IDENTITĀTE.....	15
3. LAUKU UN REĢIONU ATTĪSTĪBA.....	21
4. DZĪVES KVALITĀTE.....	28
5. VARA UN CILVĒKS.....	36
6. CILVĒKS UN SABIEDRĪBA.....	42
7. LATVIJAS NĀKOTNES ATTĪSTĪBA.....	51

1. IEVADS

Pēdējos piecpadsmit gadus Latvijas attīstība ir balstīta uz ilgtspējīgas attīstības stratēģiju līdz 2030. gadam, kas ir pirmais nacionāla līmeņa ilgtermiņa redzējums par valsts nākotni. Šobrīd Valsts kancelejas paspārnē ir uzsākts darbs pie nākamās ilgtermiņa stratēģijas, kas iezīmēs valsts attīstības virzienu līdz 2050. gadam – *Latvija 2050*.

2025. gada pavasarī visā Latvijā notika dialoga apļi – nozīmīgs posms *Latvija 2050* stratēģijas izstrādē, kurā tika izzināts Latvijas iedzīvotāju redzējums par valsts attīstību nākamajos 25 gados. Dialogu apļu sarunas, kurās piedalījās dažādu paaudžu, pieredžu un reģionu pārstāvji, atklāj, kā Latvijas cilvēki raugās uz nākotni – ko viņi vēlas nosargāt, attīstīt un radīt no jauna. Sarunas atspoguļo arī iespējas un izaicinājumus, kas saistīti ar valsti, tās teritoriju, iedzīvotājiem, valsts pārvaldi, izglītību, vidi, drošību un identitāti. Tas ir būtiski valsts pastāvēšanai un attīstībai un jāņem vērā, izstrādājot ilgtermiņa stratēģiju Latvijai līdz 2050. gadam.

Cilvēks ir Latvijas lielākā vērtība un valsts pamats, līdz ar to demogrāfija kā fundamentāls jautājums valsts pastāvēšanai bija klātesošs ikvienās dialogu apļu sarunās. Iedzīvotāju skaita sarukums, novecošana, aizbraukšana: tas ir kļuvis akūts izaicinājums visā Latvijā – ar atsevišķiem izņēmuma novadiem Pierīgā –, ne tikai vairs lauku teritorijās. Ikdienā tas cieši saistīts ne tikai ar dažādiem administratīviem un funkcionāliem pārvaldīšanas jautājumiem, bet, iedzīvotāju skatījumā, arī ar **pamatvērtībām – latviešu valodu, kultūru un tradīciju kā latviskās identitātes kodolu.** Migrācijas piedāvātie risinājumi nākotnes redzējumā atspoguļojas daudzšķautņaini – atvērtība jauniešu iespējām mācīties un gūt pieredzi ārpus Latvijas, bet ar vēlmi redzēt, ka šīs zināšanas tiek atnestas uz Latviju. Tikmēr citu valstu iedzīvotāju ienākšana Latvijā tiek uztverta piesardzīgi – tā ir tēma, kas joprojām prasa dziļāku diskusiju sabiedrībā.

Latvijas vienmērīga attīstība jo īpaši izskanēja sarunās ārpus Rīgas un Pierīgas – **reģioni pēc 25 gadiem tiek redzēti kā apdzīvotas, funkcionāli pilnvērtīgas teritorijas ar dzīvei nepieciešamo infrastruktūru un pakalpojumiem:** izglītību, veselības aprūpi, mājokļiem, darbavietām, pielāgotām mobilitātes iespējām, vienlaikus aktualizējot arī nepieciešamību pēc **viedas vietējās pārvaldības un risinājumiem.** Vienmērīgai reģionu attīstībai ir svarīga uzņēmējdarbība, kas ne

tikai rada darbavietas un stiprina ekonomiku, bet ir arī būtisks dzinējspēks vietējai rosībai un vietas attīstībai. Tās aktivitātei būtiski ir skaidri un stabili nosacījumi – pārskatāma, prognozējama vide ar samērīgiem regulējumiem, sakārtotu un saimniecisko darbību motivējošu nodokļu politiku, kas ņem vērā reģionu specifiskās iezīmes un vietējos apstākļus.

Dabas resursi ir Latvijas bagātība un kvalitatīvas dzīves pamats, un tādu to cilvēki redz arī pēc 25 gadiem – viņi vēlas dzīvot sakoptā, tīrā un visiem pieejamā vidē. Daba Latvijas iedzīvotājiem ir ne tikai ekoloģisks vai ekonomisks resurss, bet arī veselīgas un pilnvērtīgas dzīves priekšnoteikums. Vienlaikus tiek uzsvērta vajadzība pēc līdzsvara starp dabas vērtību saglabāšanu un saimniecisko attīstību.

Izglītība un izglītots cilvēks kā šodien, tā arī nākotnē būs valsts attīstības un sabiedrības noturības pamats. Tiek sagaidīta pieejama, kvalitatīva un cilvēkcentrēta izglītības sistēma, kas dod iespēju cilvēkam augt, attīstīties, pilnveidot savas zināšanas un prasmes visos dzīves posmos – no bērna līdz seniora vecumam. Runājot par kvalitatīvu izglītību, iedzīvotāji uzsver skolotāju nozīmi kā izglītības sistēmas balstu, nepieciešamību pēc savstarpējas uzticēšanās starp sabiedrību, pedagogu kopienu un izglītības politikas veidotājiem, kā arī prasību pēc izglītības satura, kas ir elastīgs, laikmetīgs un atbilst gan sabiedrības vērtībām, gan tehnoloģiskās attīstības un darba tirgus mainīgajām vajadzībām.

Valsts pārvaldes pieejamība un uzticamība ir iedzīvotājiem aktuāla tēma, un atklāj plašu potenciālu publiskajai pārvaldei veidot vienkāršāku, atvērtāku sadarbību un komunikāciju ar sabiedrību. Iekļaujošāka pārvaldība, kurā iedzīvotāji un kopienas ir līdzdalīgas attīstības procesos, veicina kopīgu izpratni par darāmo un savstarpēju atbildības sajūtu, kas, iedzīvotāju skatījumā, ir būtiska valsts attīstībai un stiprinās sabiedrības uzticēšanos valsts pārvaldei.

Cieņa un cilvēcība ir nozīmīga ne tikai iedzīvotāju attiecībās ar valsts institūcijām, bet arī savstarpējās attiecībās sabiedrībā. Šīs vērtības veido uzticēšanos un atbalstu, kas ir būtiski gan ikdienā, gan veido drošības tīklu krīzes apstākļos.

2050. gadā iedzīvotāji Latviju redz kā **zaļu un pašpietiekamu valsti ar izglītotu sabiedrību, attīstītu un ilgtspējīgu ekonomiku, augstu dzīves kvalitāti un specializāciju kādā no jomām**, kur Latvijai būtu uzkrāta kompetence, pieredze un potenciāls, kas ļautu tai būt pamanāmai pasaulē un dot pienesumu arī ārpus valsts robežām. Tā ir valsts, kas **saglabājusi savu valodu un kultūru, kur ir apdzīvoti reģioni un lauki, ir uzticama un atvērta pārvalde**. Šis redzējums saskan ar

ilgtermiņa attīstības virzieniem Latvijas līdzšinējai attīstībai – īpaši attiecībā uz cilvēkkapitāla stiprināšanu, izglītības kvalitāti, reģionālo līdzsvaru, kultūras telpas attīstību, sabiedrības līdzdalību u.c.¹

Vienlaikus dialoga aplū sarunas atklāj arī iedzīvotāju piesardzību, jo līdzšinējā attīstība, lai arī šķietami vienota kopīgā redzējumā, tomēr ne vienmēr ir bijusi līdzīgi saprasta un īstenota dažāda līmeņa politiskajos lēmumos un rīcībpolitikās. Izvirzītajiem attīstības virzieniem brīžiem ir pietrūcis koordinētas un mērķtiecīgas rīcības, līdz ar to iecerētie rezultāti ne vienmēr ir īstenotojušies un sasnieguši iedzīvotājus. Ilgstoši neatrisinātie ikdienas jautājumi, centralizācijas procesi pārvaldē un pakalpojumu pieejamībā, kā arī pēdējos gados saasinājusies ģeopolitiskā nestabilitāte liek iedzīvotājiem piesardzīgāk skatīties uz nākotni un būt piezemētākiem savos nākotnes redzējumos un vīzijās. Priekšplānā izvirzās vēlme sargāt pamatus – ģimeni, valodu, dzīves kvalitāti, vietu, kopienu. Tas saskan ar citām diskusijām par valsts nākotni, kurās uzsvērtas Satversmē noteiktās pamatvērtības par valsts pastāvēšanu, latviešu valodas un kultūrvides saglabāšanu, kā arī iedzīvotāju labklājību².

Tomēr būtiski ir uzsvērt, ka šī iedzīvotāju piesardzība nav pasīva – to caurvij aktīva atbildības izjūta par savu ģimeni, kopienu un valsti. Cilvēki vēlas jēgpilnu attīstību, kas balstās uz esošā stiprināšanu, rada reālas iespējas un pamatu palikt (vai atgriezties) Latvijā un dzīvot ar pārliecību par rītdienu. Iedzīvotāju nākotnes redzējumā savijas vēlme pēc stabilitātes ar izpratni, ka pārmaiņas ir nepieciešamas – ja vien tās notiek cieņpilnā dialogā un balstās kopīgā atbildībā.

¹ *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam.*

² G. Bērziņa prezentācija *Latvijas attīstības stratēģijas 2050 ietvars*. Latvijas Universitātes un Valsts kancelejas organizēta ekspertu diskusija *Latvija 2050 – demokrātiska, droša un pārtikusi*. 2025. gada 3. aprīlis.

Jau otro reizi Latvijā tika aizvadīts sarunu cikls ar iedzīvotājiem par valsts attīstībai būtiskākajiem jautājumiem, kas balstās dialoga apļu metodē. Pirmais dialoga apļu cikls par uzticēšanos sabiedrībā norisinājās 2023. gadā. Savukārt šogad – 2025. gadā – iedzīvotāji tika aicināti pārrunāt Latvijas nākotnes attīstības iespējas līdz 2050. gadam un dalīties savā vīzijā par savu un savu tuvinieku, savas dzīves vietas un, protams, arī Latvijas nākotni pēc divdesmit pieciem gadiem. Dialoga apļi norisinājās no 2025. gada februāra līdz aprīlim.

Kopsavilkums sagatavots, apkopojot visu sarunu laikā veiktās piezīmes.

2025. gada dialoga apļu cikla **mērķi** bija:

- iniciēt sarunas par valsts un sabiedrības nākotni;
- stiprināt pilsoņu iesaisti lēmumu pieņemšanā;
- sadzirdēt Latvijas iedzīvotājus un noskaidrot Latvijas iedzīvotāju viedokli, pieredzi un atziņas par Latvijas nākotnes attīstības iespējām līdz 2050. gadam;
- veidot sapratni starp dažādiem cilvēkiem un grupām.

Kas ir dialoga apļu metode?

Dialoga apļu metode ir aizgūta no Somijas³, kur to veiksmīgi izmanto sarunās ar iedzīvotājiem jau vairākus gadus, aizvadot vismaz sešus “Nacionālos dialogus”⁴ par tādām tēmām kā Covid-19 ierobežojumi, dabas nozīme, imigrācija, dzīve nenoteiktībā, demokrātija, drošība un uzticēšanās.

Dialogs ir konstruktīvs un līdztiesīgs sarunāšanās veids, kurā tiek veicināta uzticēšanās un padziļināta dalībnieku izpratne par gandrīz jebkuru tematu. Dialogs var palīdzēt sapulcināt cilvēkus no dažādām vidēm, ļaujot tiem satikties un diskutēt kā līdztiesīgiem, atklāti paužot savu viedokli – kā pozitīvo, tā kritisko. Šīs metodes mērķis ir attīstīt prasmi sarunāties un uz klausīt vienam otru, veicinot piederības sajūtu un pārliecību, ka ikviens ir vērtība un var ietekmēt norises valstī un sabiedrībā. Metode ir balstīta vēlmē mazināt sabiedrības polarizāciju un konfliktus.

Dialoga metodes mērķis nav pierādīt sava viedokļa pareizību vai panākt vienbalsību, taču labs dialogs ir veids, kā cilvēki var nonākt pie kopīgas izpratnes un atziņām, saglabājot cilvēcisko saikni un cieņu savā starpā.

³ www.timeoutdialogue.fi

⁴ www.kansallisetdialogit.fi

Dialoga aplū sarunāšanās noteikumi

Uzklausī. Klausīšanās un iedziļināšanās sarunu biedra teiktajā ir tikpat būtiska kā runāšana.

Esi klātesošs un atvērts.

Dalies savā pieredzē, sajūtās, idejās, vairojot savstarpējo uzticēšanos.

Dialogā, kaut dažādi, esam līdzvērtīgi.

Nepārtrauc un neļaujies kārdinājumam uzreiz komentēt tikko dzirdēto. Ļauj visiem tapt sadzirdētiem.

Nenosodi. Mēs nekritizējam citu teikto, bet mēģinām izprast sarunas tēmu un dažādas pieredzes.

Dialogā mums nav jāpierāda sava taisnība. Mērķis ir labāk saprast sarunas tēmu, savu un citu viedokļus.

Dialoga aplī par Latvijas attīstību 2050. gadā kartē un skaitļos

27 DIALOGA APĻI 24 NORISES VIETĀS UN TIEŠSAISTĒ

Rīga: Jugla (Juglas bibliotēka), Centrs (*Hyper* radošais centrs)

Pierīga: Ķekava (Jaunu ideju centrs), Carnikava (tautas nams “Ozolaine”)

Latgale: Pelēči (viesu nams “Duni”), Daugavpils (DVPI “Vienības nams”), Lūznava (Lūznavas muiža), Dekšāres (Dekšāres kopienas resursu centrs)

Vidzeme: Naukšēni (Naukšēnu kultūras nams), Madona (Madonas biznesa attīstības centrs), Ape (Apes amatu māja), Valmiera (Valmieras tehnikums), Launkalne (Launkalnes tautas nams)

Kurzeme: Mērsrags (Mēsruga tautas nams), Ventspils (Ventspils Jauniešu māja), Pāvilosta (Dzintaru iela 73), Vārme (Vārmes pagasta bibliotēka), Valgunde (Valgundes pagasta tautas nams), Aizpute (Aizputes tūrisma centrs)

Zemgale: Bauska (Bauskas kopienas centrs), Iecava (dienas centrs “Iecavnīca”), Krimūnas (Krimūnu tautas nams)

Sēlija: Kaldabruņa (Kaldabruņas skola), Jēkabpils (Jēkabpils pilsētas bibliotēkas Izstāžu un tikšanās zāle)

Tiešsaistē: divi dialoga apli ar Eiropas valstīs un Amerikas Savienotajās Valstīs, Austrālijā, Brazīlijā un Kanādā dzīvojošajiem latviešiem

Kas piedalījās dialoga apļos?

Dialoga apļos piedalījās plašs iedzīvotāju loks, kurus visus lielākoties vienoja tas, ka viņi ir attiecīgās teritorijas aktīvie iedzīvotāji – uzņēmēji, lauksaimnieki un mājražotāji, sabiedrisko organizāciju aktīvie biedri un brīvprātīgie, iedzīvotāju padomju pārstāvji, pašvaldību darbinieki un pat deputāti, muzejos strādājošie un bibliotekāri, skolēni un studenti, skolotāji un pasniedzēji, mājsaimnieces un sievietes bērnu kopšanas atvaļinājumā, bezdarbnieki, pensionāri, inženieri, pasākumu rīkotāji, pētnieki, karavīri un zemessargi, mārketinga un sabiedrisko attiecību speciālisti, mūziķi, psihologi, kultūras darbinieki un mākslinieki, žurnālisti, fotogrāfi, IT speciālisti, un daudzi citi privātā sektorā strādājošie. Tāpat dialoga apļos piedalījās cilvēki, kuri uz Latviju ir pārvākušies no citām valstīm – Ukrainas, Krievijas un Dānijas. Kaut gan dažos dialoga apļos bija klāt arī mazākumtautību pārstāvoši Latvijas iedzīvotāji, taču skaitliski viņu ir bijis būtiski mazāk nekā to īpatsvars sabiedrībā.

Sarunās iesaistītie cilvēki skaitļos:

25 Rīga	29 Pierīga	58 Vidzeme	58 Kurzeme
49 Zemgale	46 Latgale	23 Sēlija	20 Diaspora

Kopā - 308

Dialoga apļu rīcībgrupa

Dialoga apļus organizēja Valsts kanceleja sadarbībā ar biedrību “Latvijas Lauku forums” un nodibinājumu “Fonds atvērtai sabiedrībai DOTS”.

Projekta vadītāja pasūtītāja pusē – Zane Legzdiņa-Joja

Projekta vadītāja izpildītāja pusē un Vidzemes, Latgales, Sēlijas apļu koordinatore – Anda Šarkovska

Dialoga apļu metodes eksperte – Ieva Morica

Kopsavilkuma autore – Irina Kuzņecova

Darba grupa pasūtītāja pusē – Kristīne Ozoliņa, Inese Kušķe, Ilona Anna Eklona, Pēteris Vilks

Kopsavilkuma konsultante un analītiskās daļas autore – Kristīne Rolle

Sarunvežu koordinatore – Aiva Apša-Ķīšeniece

Zemgales un Kurzemes apļu koordinatore, komunikācijas eksperte – Dace Liepiņa-Zusāne

Dialoga apļu organizatori

Biedrība “Juglas attīstības biedrība”, biedrība “Rīgas centra attīstības biedrība”, biedrība “Daugavkrasts”, Gunita Dzene, biedrība “Nīdermuižas draudze”, Diāna Breidaka, Ina Tuče, Sandis Mesters, Indra Jirgena, nodibinājums “Madonas novada fonds”, Indra Levāne, Zane Puriņa, Signe Baltere, Madara Brāle, biedrība “Attīstības fabrika”, Laine Šildere, Edīte Krasnopa, Elīna Fīrmane, Signe Pucena, biedrība “Bauskas Vecpilsēta”, Agita Hauka, Kristīne Ļaksa, Ieva Jātniece, biedrība “Vidusdaugavas NVO” centrs.

Dialoga apļu sarunveži un piezīmju veicēji

Sarunveži: Ieva Morica, Maija Jankovska, Kaspars Kravinskis, Inese Kušķe, Irina Kuzņecova, Jānis Ķīnasts, Kaspars Ņesterovs, Māra Sīmane, Zane Legzdiņa-Joja, Jānis Dzimtais, Linda Jākobsone-Gavala, Nita Jirgensone, Vladislavs Vesperis, Anda Šarkovska, Daiga Rokpelne, Elīna Hermansone un Laine Šildere.

Piezīmju veicēji: Anda Šarkovska, Aiva Apša-Ķīšeniece, Dace Liepiņa-Zusāne, Irina Kuzņecova, Aelita Petrova, Jelena Jekimova, Aiga Smiltāne un Elīna Fīrmane.

Un ko cilvēki ir teikuši par savu pieredzi dialoga apļos?

“Ceru, ka šādi pasākumi arī nākotnē turpinātos. Tas palīdzētu izteikt viedokli, kas šajos laikos nav tik ļoti iespējams. Vismaz nav tik atvērts.” (Rīga, Jugla)

“Dialoga apļiem ir jābūt. Mēs esam pieraduši, atnāksim uz pasākumu un nu tik būs. Bet mums vajag vienkāršu sarunu. Mums ir vajadzīgas sarunas, nevis virtuālas, bet cilvēkam ar cilvēku.” (Ventspils)

“Jutos uzklausīta. Labi, ka kvalitatīva saruna. Cienpilna diskusija. Novērtētu uzklausīšanu.” (Eiropas latvieši)

“Šovakar man ir ļoti laba sajūta, ka nav vienalga. Un es ceru, ka nebūs tā, ka šī saruna paliks tikai šeit. Ik pa laikam **vajag šādus apļus, lai varētu aprunāties.**” (Krimūnas)

“Kopā nāksanas vajadzīgas. No tā rodas domas, idejas. **Paņemšu labas emocijas.**” (Naukšēni)

“Es arī priecājos būt te. Kaut kas būs “aizķēries” un padomāšu par to, ko pārrunājām.” (Ape)

“Pēc tādiem pasākumiem **gribas vairāk darīt** savas pilsētas, cilvēku, novada labā.” (Dekšāres)

“Es iemīlējos dialoga apļu metodē; ka mēs varam cienpilni sarunāties. Interneta pasaulē tur ir tikai riešana, un tādu trauksmi mēs nesam tālāk savā dzīvē.” (Daugavpils)

“Grūtākais sarunā – nelekt un neteikt kaut ko pretī, ieklausīties un sadzirdēt. Forši, ka viss notiek pieklājīgi, neviens nevienu nepārtrauc, neļauj otram virsū.” (Kaldabruņa)

“Prieks par jauniešiem. Es noteikti 11. vai 12. klasē pats nenāktu, man būtu bail. Šādiem pasākumiem ir vieta. **Esmu ļoti apmierināts.**” (Ventspils)

“Lika izkāpt no komforta zonas un padomāt savādāk. Šo metodi noteikti var izmantot kaut kādās tikšanās reizēs.” (Mērsrags)

“Runāšana ir mana ikdiena, bet netiekam ārpus sava burbuļa bieži. [...] Pēdējā pieredze ir vēja parku runāšanā. Divas kardināli atšķirīgas pieredzes. Te viss ir pareizi, pieklājīgi. Otrs – nemoderēts, viss slikti. Tur dzimst tumsa, **te dzimst gaisma.** Ir jāsaprot, kā šo var vērst plašumā.” (Vārme)

Iztēloties tik tālu nākotni nav viegls uzdevums. Ir liela vilkme runāt par tagadni un to, kas uztrauc, vai – gluži otrādi – priecē un iedvesmo. Tā tas lielākoties arī notika aizvadītajos dialoga apļos. Taču cilvēku izteiktās šī brīža bažas un cerības, domājot par nākotni, liek mums labāk saprast vēlmes: ko nākotnē nepieciešams nosargāt un saglabāt, ko – tieši pretēji – mainīt, attīstīt, uzlabot.

Dialoga apļu lielāks īpatsvars lauku vidē un reģionos (Rīgā notika divi apļi) noteica arī to, ka priekšplānā izvirzījies **demogrāfijas izaicinājums**, īpaši cilvēku palikšana vai izceļošana no reģioniem, lauku iztukšošanās un ciematu pazušana no kartes. Tam nāca klāt virkne jautājumu, kas būtu jāatrisina jau tagad, lai cilvēki paliktu uz vietas un veidotos jaunas ģimenes: no pakalpojumu un dzīvojamā fonda pieejamības līdz ceļiem un mobilitātei, kā arī darba vietām un sociālajai drošībai, jo bez tā visa nākotne šķiet grūti iedomājama. “*Kas dzīvos un paliks Latvijā? Kas mēs būsim?*” – cilvēku refleksijas par šiem jautājumiem kopumā veido vienu no lielākajiem tēmu blokiem, kas ir izskanējis dialoga apļos.

Cienā, sadarbība un cilvēcīgums attiecībās ar varas pārstāvjiem (pašvaldību un valsts iestādēm, politiķiem) un cilvēku savstarpējā mijiedarbībā veido nākamo lielāko tēmu bloku. Tas ir tas, kā cilvēkiem pietrūkst, un ko viņi noteikti vēlas mainīt uz labo pusi – lai Latvijā 2050. gadā būtu vairāk cieņpilnas komunikācijas un attieksmes visos līmeņos.

Dzīves kvalitāte – to dialoga apļu dalībniekiem noteikti gribētos celt un uzlabot, lai nākotnē cilvēki dzīvotu sakārtotā, patīkamā, tīrā, visiem pieejamā un cilvēkiem draudzīgā vidē; lai veselības aprūpe būtu pieejama un novecošana ir cieņpilna, vesela un aktīva; lai atrastos līdzsvars starp ekonomisko attīstību un vēlmi pēc neskartas dabas un ainavas; lai izglītība, tostarp mūžizglītība, būtu visiem pieejama un kvalitatīva; lai protam izmantot jaunas tehnoloģijas un tās mūs nepārņemtu.

Nepārprotami karš Ukrainā, Krievijas agresija un pārmaiņas ASV politikā veido cilvēkos **nedrošības izjūtu un trauksmi par rītdienu** un pat Latvijas pastāvēšanu. Neziņa par rītdienu veicina ilgas pēc miera. Taču tas viss ir bijis drīzāk fonā, nevis dialoga apļu sarunu fokusā. Neraugoties uz šo, gana daudz cilvēku dalījās **ar optimismu par Latvijas nākotni**, cerot, ka mums viss izdosies un dzīve būs labāka nekā tagad. Vienlaikus ir izteikta vēlme pēc skaidrības un noteiktības par Latvijas identitāti, mērķi un stratēģiskās attīstības vīziju – kurp ejam un uz ko fokusējamies?

Dialoga apļi ļāva cilvēkiem izteikt savus viedokļus un tikt uzklausītiem bez pārmētiem un nosodišanas arī tad, kad viedokļi atšķīrās. **“Arī pēc 25 gadiem mēs visi sēdēsim šeit dialoga apļos,”** tādu cerību pauda jaunietis no Carnikavas, reflektējot par savu dialoga apļu pieredzi; viņam piebalsoja arī daudzi citi dialoga apļu dalībnieki. Tik tiešām sarežģītu (un ne tik ļoti) jautājumu risināšana dialogā, satikšanās un cieņpilna sarunāšanās, kur katrs tiek uzklauss un visi viedokļi ir līdzvērtīgi, nākotnē varētu kļūt par normu Latvijā.

2. DEMOGRĀFIJA UN IDENTITĀTE

Kas dzīvos un paliks Latvijā?

Skatoties tik tālajā nākotnē, nevarēja nedomāt un nerunāt par demogrāfiju, proti, esošajiem **dzimstības rādītājiem un iedzīvotāju skaitu 2050. gadā**. Rīgā un tai tuvākajās pilsētās varēja pat izskanēt apmierinātība:

“Man šķiet, iedzīvotāju daudzums ir ok. Islande ar 30 000 ir ok. [..]Nav jāved iekšā papildu darba spēki. Robotizācija atbrīvos Rīgu no kādām lietām. Nav katram jādzemdē.” (Rīga, Jugla)

“Mēs savai teritorijai esam pietiekami. Mēs varētu drusku augt, bet nav tik traki.” (Rīga, Jugla)

“Bērnu daudz Ķekavā. Ir tik daudz, ka nevar nodrošināt ar bērnudārzu.” (Ķekava)

“Es gribu, lai nebūtu šī te pārapdzīvotība, lai mēs atgrieztos dzīvē viensētās.” (Carnikava).

Taču, jo tālāk no Rīgas, jo vairāk cilvēku dalījās ar savām bažām par “demogrāfisko katastrofu”, ka “cilvēku paliek arvien mazāk”, kā rezultātā “vietas paliek tukšas”:

“Vai valsts spēs funkcionēt ar tik mazu iedzīvotāju skaitu?” (Mērsrags)

“Demogrāfija – ja nebūs bērnu, tad visam tam nav jēgas.” (Aizpute)

“Lai Latvija neizzūd no kartes. Tagad mums nevienas dzimšanas trijos mēnešos, taču ir 12 mirušie.” (Ape)

“Ja sākam ar statistiku, tad 2035. gada Latvijā būs 75 % senioru. Attiecīgi 50tajā gadā – kas tad te vēl būs?” (Bauska)

*“Mēs ar vīru runājam, ka saistībā ar kariem – mums nav jāgaida, ka krievi ienāks, mēs kā tauta agri vai vēlu pazudīsim, jo demogrāfija iet uz leju. Tas satrauc visvairāk.”
(Naukšēni)*

“Vai būs labums no visām šīm pārmaiņām – ja beigās nebūs iedzīvotāju, kas dzīvos laukos, pilsētās? Ja nebūs, tad nebūs arī valsts.” (Madona)

Cerība, ka cilvēki būs, ka būs jaunas ģimenes, un līdz ar to pastāvēs konkrētā apdzīvotā vieta un, galu galā, arī Latvija, izskan gandrīz katrā dialoga aplī. Cilvēku, jo īpaši jauniešu, **izceļošana vai palikšana** kļūst par tādu kā prizmu, raugoties nākotnē: “Domājot par nākotni, vēlme redzēt jauniešus, lai nav pensionāru paradīze.” (Pāvilosta) Vecāki un vecvecāki pauda savas bažas un cerības, ka bērni un mazbērni paliks tepat un nebrauks pavisam prom, bet atgriezīsies:

“Darišu visu, lai dēls paliktu Latvijā, lai nebrauc prom.” (Ķekava)

“Parādās bažas, ka bērni vairs nebūs Latvijā, ka ir citas intereses.” (Aizpute)

*“Galvenais, lai mūsu bērni būtu Vārmē, jo te ir forši, te vērts palikt; ka te ir “kruti”.
(Vārme)*

*“Es gribu, lai pēc 25 gadiem mani bērni varētu palikt šeit, lai viņi justos novērtēti.”
(Daugavpils)*

“Mūs visus vieno vēlme, lai mūsu bērni paliktu šeit.” (Dekšāres)

“Esmu divu bērnu mamma un divu mazbērnu vecmamma – visi ir ārzemēs. Ļoti pietrūkst viņu, un gribu, lai viņi ir šeit.” (Ape)

Tomēr ir izskanējis arī aicinājums **jauniešiem doties pasaulē**, gūt pieredzi un **pēc tam atgriezties mājās**:

“Jauniešiem ir nepieciešama pilsētas pieredze, lai izbaudītu socializēšanos, triumfus un vilšanās, bet galu galā atgrieztos mājās.” (Krimūnas)

*“Pilsētas pieredzi veselīgi iegūt, braukt pa pasauli, bet, cerams, ka atgriezīsies atpakaļ.”
(Naukšēni)*

*“Mūsējie – lai brauc pasaulē, iemācās, bet mājas ir te – mums viņiem tas ir jāiemāca.”
(Ķekava)*

Šī vēlme atbalsojas arī jauniešu paustajā:

“Gribētos daudz ceļot, bet tas nenožīmē, ka es pametīšu Latviju.” (Ventpils)

“Ceru, ka būšu Latvijā un darīšu lietas, kas patīk. [...] Ceru, ka pēc 25 gadiem būšu ieraudzījis pasauli.” (Rīga, Jugla)

“Pēc 25 gadiem redzu sevi kā grāmatvedi savā uzņēmumā. Gribu apceļot Latviju un pasauli.” (Valmiera)

Kaut gan **par imigrāciju** no citām valstīm netika runāts daudz, tomēr tas uztrauc. Bailes no citādības un tautas izzušanas:

“Esmu negatīvi noskaņota, ja tik daudz ir cittautieši.” (Pāvilosta)

“Varbūt nav tik traki, ka paliek mazāk, bet lai nenāk tie, ko mēs negribam.” (Mērsrags)

“Es negribu piedzīvot Zviedriju, kur, lai atjaunotos, atļāva imigrantiem ierasties, un tagad ir tā, kā ir.” (Vārme)

Šīs bailes mijas ar vēlmi pēc sakārtotas integrācijas politikas un sabiedrības atvērtības (lielākoties jauno cilvēku vidū):

“Būsim vēl mazāk, tāpēc jābūt integrācijai, mums jābūt gataviem uzņemt cilvēkus. Mums jābūt gudriem, lai to sakārtotu.” (Ķekava)

“Latviešiem būtu jābūt jaukākiem pret citu valstu cilvēkiem, jāpieņem tie.” (Valmiera)

Vienlaikus šie demogrāfijas jautājumi ir cieši **saistīti ar pašu cilvēku identitāti** un to, ko viņi vēlas nosargāt šajā mainīgajā pasaulē. Jautājums “*kas mēs būsīm nākotnē*” ir tikpat aktuāls kā jautājums “*kas dzīvos un paliks Latvijā*”.

Latviešu valoda noteikti ir tas, ko dialoga apļu dalībnieki vēlas nosargāt:

*“Es gribētu, ka 2050. gadā **bērni turpinātu sarunāties latviski**. Tā ir problēma, ko redzu ikdienā.” (Bauska)*

*“Ceru, ka dzimstība augs un **neizzudīs latviešu valoda**. Esmu par internacionālām sadarbībām, bet negribu, ka pazūd latviešu valoda. Būs vairāk sadarbības un izdzīvosim.” (Ķekava)*

*“Latviešu valodas stundā pārrunājām, ka **valoda ir daļa no mūsu identitātes**, bet daudzās vietās pasaulē pāriet uz angļu valodu, kurā runā visi. Latviešu valoda izzūd, bet redzu, ka pilnībā tā nebūs izzudusi, taču tajā runā maz, tā kā tagad ir ar latgaliešu valodu.” (Valmiera)*

*“Mēs lēnām izmirstam. **Vai runāsim latviski?** Lai cilvēki neaizplūst. Valoda, daba. Lai viss nepārvēršas lielā pilsētā.” (Vārme)*

Latviešu valodas saglabāšana nākamajās paaudzēs daudz izteiktāk ir izskanējusi dialoga apļos ar Eiropas un pasaules latviešiem:

“Es vēlētos, lai arī mani bērni, kuri dzimuši Vācijā, pēc 25 gadiem runātu latviski.”

“Ja mūsu kopiena nemainās, tad tikai neliela daļa no tiem, kas sevi uzskata par latviešiem, runās latviski. Jāizvēlas trajektorija. Kanādā mājās no 28 000 latviešu runā 880. Pēc 25 gadiem ļoti reti jaunie cilvēki runās latviski. Ir cilvēki, kuri gribētu “Latvian Heritage”. 3x3 nometnēs ir grūti atrast latviešu valodā runājošus bērnus (ceturtās paaudzes migrantus).”

“Mani bērni ir ciemos ar viņu latviešu sievām un maniem mazbērniem. Latviešu skaits pasaulē ir sarucis, bet mūsu ģimene vēl turas. Viņi visi runā latviski, tas ir manas dzīves gods.”

Latvijas nākotne nav iedomājama arī bez **kultūras, nacionālo vērtību un tradīciju** saglabāšanas un nodošanas nākamajām paaudzēm, taču vienlaikus “ar skatījumu, ka esam dažādi un varam pieņemt visus” (Daugavpils), un ka jūtamies “droši par savu identitāti”, jo “mēs esam latvieši, mēs esam lepni par savām tradīcijām un to, ko esam sasnieguši” (pasaules latvieši).

“Mēs esam **saglabājuši savas tradīcijas**. Dziesmu svētki pilnās burās, rokdarbi, prasmes, ko meistari nodevuši tālāk; attīstāmies, bet arī saglabājam latvisko dvēseli un lepojāmies ar to.” (Bauska)

“Tautas **tradīcijas obligāti jāsaglabā** – dziesma, deja, sasaiste ar dabu.” (Mērsrags)

“Gribas, **lai ir arī tradīcijas, kas paliek un attīstās**. Manā bērnībā bija kapusvētki, kuros bija radu tusiņš. Un svētki beidzās, un visi jau sāka plānot, ka būs nākamgad. Lai ir kādi svētki, kur visi zina, ka jāiet tur, un tur būs. Tā ir kāda veida stabilitāte.” (Launkalne)

“Te viss ir forši. Te var dzīvot, baudīt, un ko tu dari tur, svešumā, – neko. Jāvar radīt iespējas cilvēkiem – **gribu, lai nepazūd kultūra, deja, dziesma**. Ar ko es ārzemēs sevi varu pārstāvēt – es māku dziedāt, man ir valoda. Mēs esam maza valsts, un mums ir sava valoda! Tās ir nozīmīgas lietas. Tas visu laiku jārunā ar bērniem.” (Ape)

3. LAUKU UN REĢIONU ATTĪSTĪBA

Lai visa Latvija būtu svarīga, nevis 100 km ap Rīgu!

Demogrāfijas izaicinājumi ir nesaraujami saistīti ar **lauku un reģionu attīstību** – tam dialoga apļos pieskarās daudz. To noteica arī fakts, ka dialoga apļi daudz lielākā skaitā ir notikuši Latvijas reģionos un lauku vidē, Rīgā aizvadot vien divus.

Cilvēkiem rūp, lai **Latvijā saglabātos lauki**: “Lielākā laime, lai katrs lauku cilvēks pēc 25 gadiem ar lepnumu saka, ka ir no laukiem.” (Ķekava), jo zema dzimstība un izceļošana veicina bažas par lauku izmiršanu un iztukšošanos, “lai nepazūd tās vietas no kartes un fiziski” (Mērsrags).

“Lai nepazūd tās visas vietas kā Aknīste, Asare, Gārsene un citas. Lai senās mājās paliek un būvējas, nevis tiek apraktas zem ekskavatora. Lai skolās būtu bērni, lai ir vajadzība greiderēt ceļu.” (Kaldabruņa)

“Visticamāk, mazie ciemati pazudīs, saistība ar dzimstību, skolu slēgšanu utt. Paliks tikai lielie zemnieki. Pastāvēs tad, ja izveidosies kāda uzņēmējdarbība. Katrai vietai vajag savu rozīnīti, lai cilvēki tur grib aizbraukt un apskatīt, un varbūt palikt. Pašiem jākustas.” (Aizpute)

*“Man ir trīs meitas, bet diez vai viņas atgriezīsies. Viņas dzīvo katra savā lielā pilsētā. Tur ir darbs, ir mazbērni. **Te nav perspektīvas. Kuri aizbrauca uz ārzemēm, diez vai atgriezīsies.** Ja agrāk te bija 700 cilvēku, kad bija skola, pirms 5–10 gadiem, tad tagad ir tikai 300. Uz papīra skaitās 600, bet reāli tik daudz nav. Un tā ir visā valstī, ne tikai mums.” (Dekšāres)*

“Gribētu, lai mana māja nekad nebūtu tukša, lai Pelēči arī nepazustu, jo gadās arī tā, ka daudzi ciemi pazūd no kartēm. Negribu, lai Pelēči pazustu. No manējiem vecākaizs saka, ka viņš veco māju saglabās. Manā mājā droši vien notiks arī kustība, nebūs sabrukusi ceļa malā. Ļoti gribētos, lai laukos vairāk paliek cilvēku. Mums ir laba vieta šosejas malā, lai būtu vairāk darba vietu, attīstās rūpniecība, lai ceļ mājas, dzīvokļus. Lai varētu viņi te palikt, un tad arī dzims bērni, un tad skolas nelikvidēs.” (Pelēči)

Lai tas nenotiktu, lai noturētu cilvēkus uz vietas, nevis viņi pārceltos uz dzīvi (lielākā) pilsētā vai ārzemēs, ir **kritiski svarīga “dzīves infrastruktūra”**, kas veidos dzīvi dzīvojamu, proti, dzīvojamā fonda un pamatpakalpojumu pieejamība, sakārtota ceļa infrastruktūra un, protams, darba vietas, lai cilvēki būtu sociāli nodrošināti. Bez tā visa, cilvēkumprāt, nākotne Latvijas laukos ir grūti iedomājama.

Dialoga apļos ir vairākkārt izskanējis, ka reģionos, jo īpaši lauku vidē, trūkst dzīvesvietas, *“tāpēc arī jaunieši dodas prom, jo negrib dzīvot pie vecākiem”* (Kaldabruņa). **Dzīvojamā fonda nepieejamība apgrūtina** ne tikai cilvēku atgriešanos: *“Mums te būtu, kas nāktu dzīvot – ja kāds dzīvoklis atbrīvojas, tas jau nākošajā dienā ir nopirkts.”* (Launkalne), bet arī speciālistu piesaisti: *“Mums būtu speciālisti, ja būtu, kur dzīvot.”* (Pāvilosta) Arī kredītu pieejamība vērtējama kā zema:

“Jārunā par jauno ģimeņu kredītu pieejamību reģionos, jo īpaši laukos. Pilsētā vēl kaut kā pat dažreiz var dabūt. Jo tad var runāt par tām mājām, kuras laukos ir. Pagaidām atbalsts ir vārdos.” (Jēkabpils)

“Ja viss tiktu sakārtots un uzceltas mājas, trīs gadu laikā šī vieta būtu pilna. Kultūras dzīve ir aktīva, bet ALTUM atbalsta trūkums un zema kredībspēja liedz jaunaļiem cilvēkiem iegūt mājokļus.” (Krimūnas)

Uztrauc arī **pakalpojumu nepieejamība**: *“Jo tālāk no Rīgas, jo mazāk pakalpojumi pieejami – valsts iestāžu filiāles, bankas, pulciņi. [...] Skola likvidēta, pārvaldes nav, bibliotēku nolikvidēja. Kur nolikvidē skolu, krītas kultūras līmenis. Transporta vispār nav nekāda. Kā pašvaldība nolikvidē skolu, tā arī viss.”* (Nauksēni) Savukārt jauniešiem ir svarīga kultūras dzīve. Lai būtu kur doties ārpus mājām:

“Kāpēc jaunieši neatgriežas laukos, kur tad jaunieši var aiziet vakarā? Nav naktsdzīves.” (Ķekava)

“Ja pilsēta un ciems strādātu pie kultūras dzīves, tad jauniešiem būtu vēlme palikt te un nedoties uz pilsētu.” (Launkalne)

Taču tieši **skola ir kļuvusi par nākotnes simbolu:**

“Skola ir tā nākotne un bērni, kuriem šeit būtu jābūt. Ja nebūs skolas, jaunās ģimenes arī te nebūs.” (Naukšēni)

*Skola ir nozīmīgs sociāls centrs. **Nebūs skolas, vēl vairāk nekā nebūs.** Es esmu iebraucējs, man bija svarīgi, lai tā te būtu.” (Pāvilosta)*

*“Ja valsts nemainīs savu politiku attiecībā uz lauku rajoniem, tad pēc 25 gadiem te būs ļoti bēdīgs skats. Es kā jaunā ģimene pēc 25 gadiem ļoti izvērtētu, vai nākt uz laukiem, kur nav veikala, nav pasta, nav bibliotēkas, kur nav skolas. Vai es nāktu? Tad te būs tāds guļamrajons Smiltenei. Ja valsts tik mērķtiecīgi iet uz dažādu uzņēmumu un skolu optimizāciju, **tad es tādu skaistu nākotni šeit neredzu.**” (Launkalne)*

*“Par skolu jautājumu – bērnu vienā virzienā ved 35 kilometrus. Es meklētu vietu un **aizietu uz to vietu, kur man skola blakus.** Ir svarīgi, ka skola uz vietas ir. [Tas] ir ļoti aktuāli. Jo īpaši ģimenēm ar bērniem.” (Kaldabruņa)*

*“Vai jums neliekas īpatnēji, ka mums kā iedzīvotājiem ir panika, ka slēgs lauku skolas? Pats sliktākais, ko var izdarīt, ir **slēgt lauku skolas. Tas ir genocīds.** Mēs te 35 gadus esam saimnieki. Kurš ir noteicis to, ka līkne aizslēgt skolu ir tik un tik. Varbūt tā līkne tomēr ir jāsamazina.” (Vārme)*

Nākotnes redzējumu ietekmē arī tas, cik **sociāli un finansiāli droši** jūtas cilvēki: lai “cilvēks būtu pārticis un laimīgs, nevis noskrējies kā zirgs” (Pelēči), “Lai nav jāmeklē 10 darbi, lai izdzīvotu, bet tad, ja es gribu. Tikai tāpēc, ka tas man rada personības piepildījumu. Nevis aizbraukt ceļojumā un tad mēnesi domāt, kā es izdzīvošu.” (Daugavpils) Vairākkārt ir izskanējis, ka **darba iespējas** ir būtisks priekšnosacījums, lai cilvēki nebrauktu prom vai atgrieztos:

“Vajadzīga iespēja arī pelnīt, ne tikai dzīvot. Ja **nebūs iespējas laukos nopelnīt, tad te nebūs jaunieši**, viņi nenāks uz šejieni.” (Kaldabruņa)

[jauniete] “Es gribu dzīvot brīvā valstī, kur man ir redzama nākotne; es vēlos, **lai valstī varu labi nopelnīt, nevis meklēt laimi prom**. Vai var atļauties palikt šeit?” (Pelēči)

“Es gribētu, lai mani bērni paliek uz vietas. **Dzīvot jau visiem patīk laukos, bet darba nav**. Man dēlam ļoti patīk laukos, bet darba nav.” (Dekšāres)

“Lai Latvijā būtu labāka nākotne, mums jādomā, kā atgriezt mūsu bērnus un mazbērnus no ārzemēm, lai viņi būtu nodrošināti ar labām algām, dzīvesvietu, darbu. **Ja tas nenotiks – izbrauks vēl vairāk.**” (Ape)

“Svarīgi, ka maniem bērniem ir darbs, **lai viņi justos droši, radītu ģimeni, paliktu Latvijā.**” (Bauska)

Finanšu drošība un darba pieejamība ietekmē arī nākotnes lēmumus, piemēram, par studijām vai bērniem:

“Ja es zinu, ka es četrus gadus nomācos, un tad pēc četriem gadiem es būšu vajadzīgs. Drošība, skaidrība. Es studēju, un es zinu, ka man būs darbs. Tagad jaunieši jautā, kāda jēga no studijām.” (Lūznava)

“Es negribētu bērnus. Ja es gribētu – tev ir jāspēj dot. Bet, lai dotu labāko, vajag naudu. Bet cik reāli tas ir nākotnē, ja jau šobrīd tas ir grūti?” (Madona)

Taču cerība ir, un atslēgas vārds ir **mobilitāte**. Nākotnē Latvijā cilvēki cer redzēt sakārtotus ceļus un pieejamu sabiedrisko transportu, kas, savukārt, veicinātu cilvēku mobilitāti, tiem paliekot laukos, kā arī nodrošinātu attīstības iespējas:

“Daudzas problēmas varētu atrisināt ar transporta pieejamību. Ja, piemēram, Liepāja no Rīgas būtu nevis trīs stundas, bet vismaz divas stundas. Tad ir iespēja arī attīstīties

ekonomiskāk. Dzīvot laukos, mazās pilsētās, bet strādāt vietās, kur ir darba vietas, kas viegli sasniedzamas ar sabiedrisko transportu.” (Aizpute)

“Lauki paliks par guļamražoniem. Ja pirms 15 gadiem aizbraukt uz Valmieru bija jāsaņem, tad tagad tas ir vienkārši izdarāms. **Attālums vairs nav šķērslis.** Viensētas apkārt, bet vai tās atnāks līdz Naukšēniem? Šaubos par tūrismu. Mobilitāte liela, bet nostūris paliels.” (Naukšēni)

“Mani satrauc tikai un vienīgi ceļi. Mums **vajag ceļus, lai cilvēki kustētos, pārvietotos, tirgotos.** Vajag, lai visus pagastu centrus savieno ar asfaltu – nevis tikai lielās pilsētas. Kā es varu iesaistīties zaļajā ekonomikā, ja es braucu 60 km, 34 km vienā virzienā, jo tur ir labs ceļš?” (Madona)

“Es ļoti gaidu ceļa savienojumu ar Jēkabpili. Un mums ir slikti ceļi. Ziemas šeit ir fantastisks izaicinājums ceļu jautājumā. **Ja ir savienojums, tad te ir fantastiskas iespējas attīstīties!** Šobrīd strādāju citā novadā, jo nevar aizbraukt pa normālu ceļu savā novadā.” (Kaldabruņa)

“Es neredzu dzīvi bez auto, tas ir neiespējami. Tu nekur netiec. Nevienš sabiedriskais transports nenodrošina šo pārvietošanos. Es jau domāju, ka ciemi nepazudīs, jo vienmēr būs cilvēki, kas vēlēties dzīvot laukos, nevis divistabu dzīvoklī pilsētā. **Būtiski ir, lai ir ceļš, tad tie kilometri nav tik svarīgi.** Mums Skudrenē ir drausmas, bet mēs joprojām dzīvojam. Cilvēki nodarbojas ar saviem mazajiem biznesiem; ja teritorija ir ainaviska, skaista, tad cilvēki nāks. Vecās mājas sagrūst, daļa tiek atjaunota, ceļ jaunas. Nedomāju, ka cilvēki pazudīs. Mēs dzīvojam laikos, kad neredzam, ka cilvēku skaits samazinās. Būtiski ir nodrošināt ceļus un kultūras iespējas, vasaras svētkus. **Ja ir mobilitāte, var strādāt pilsētā vai attālināti no mājām, ja ir labs internets.**” (Launkalne)

Vienmērīgi attīstīta Latvija – tāds ir vairāku dialoga aplū dalībnieku Latvijas nākotnes redzējums. Lai “visa Latvija būtu svarīga, nevis tikai 100 km ap Rīgu” (Kaldabruņa), lai “nav Latvija tikai Rīga un Pierīga” (Aizpute), lai raugāties uz “Latviju kā uz savu ģimeni, kur visi bērni ir vienādi. Mēs esam stipri, cik stiprs ir mūsu vājākais posms. Katra vieta ir svarīga.” (Pelēči), lai “pēc 25 gadiem beidzot ir reģionālā politika, kas veicina cilvēkus dzīvot lauku teritorijās” (Lūznava), lai dzīve būtu “visapkārt, ne tikai pilsētās. Kultūra, veselība, izglītības iespējas, darba iespējas. Skolotāji paliek bez darba, mediķi brauc prom no darba. Jābūt tā, lai

ārstiem, piemēram, ir tādi paši darba apstākļi kā Rīgā. Nevar dzīves līmenis būt tik atšķirīgs.” (Daugavpils)

Daudziem centralizācijas procesi, proti, resursu un pakalpojumu koncentrēšanās lielākās apdzīvotās vietās, īpaši Rīgā, ir līdzvērtīgi lauku izpostīšanai, depopulācijai un, galu galā, pazušānai no kartes. Centralizācija un optimizācija, šķiet, ir kļuvuši par tādiem kā lamuvārdiem, runājot par reģionālo attīstību:

*“Laukos būs bagātie. **Visu optimizējam**, visi iet uz pilsētām.”* (Ķekava)

*“**Centralizācija ir tas, ko izdarījām nepareizi.** Un mēs šobrīd iznīcinām cilvēkus.”*
(Daugavpils)

*“Gribam, lai cilvēki laukos šeit ir, lai ir tikai tīra vide, lai ir bērni un bērniem ir skola. Satrauc, ka viss finansējums centralizēts un nomalēm noņemts, ka samazinājumu neatjaunos. **Jāpārtrauc virzība uz centralizāciju.**”* (Naukšēni)

Ir piedāvāts arī risinājums – decentralizēt valsts iestādes, tās pārceļot uz citām Latvijas pilsētām:

*“**Kāpēc valsts iestādes nevar būt citās vietās**, nevis tikai Rīgā, jo daudzi var strādāt attālināti, ar datoriem; veidotos izglītotāka vide. Piemēram, VID var būt arī Valkā.”*
(Ķekava)

*“Lauku depopulizācijas ir smags jautājums. Ir jau veidi, kā laukus neļaut izpostīt. Iet nevis uz centralizāciju, bet decentralizāciju. **Iestādes pārcelt un izdalīt pa visu novadu**, nevis visu vienā pilsētā vai galvaspilsētā. Talsu novads ir tikpat liels kā Luksemburga. Piemēram, te varētu darboties izglītības pārvalde. Tas var palīdzēt saglabāt darbavietas konkrētā vietā.”* (Mērsrags)

4. DZĪVES KVALITĀTE

Publiskā telpa, veselība, daba, izglītības, tehnoloģijas

Varētu šķist, ka bažas par demogrāfiju un ar to saistīto Latvijas attīstību aizēno cilvēku nākotnes redzējumu, tomēr tā nebūt nav. **Cilvēki tomēr ar cerībām raugās un iztēlojas nākotnes Latviju**, kur viņi dzīvo patīkamā, sakārtotā, pieejamā, tīrā un cilvēkiem domātā vidē, ir veseli un aktīvi, aizvien mācās un apgūst jaunas tehnoloģijas (arī vecumdienās); izglītības sistēma beidzot ir sakārtota un kvalitatīva, kā arī ir atrasts līdzsvars starp ekonomisko attīstību un dabas vērtību saglabāšanu. Tas viss noteikti cels dzīves kvalitāti un, protams, cilvēku apmierinātību ar viņu dzīvi.

Cilvēkiem domāta publiskā telpa – šai tēmai dialoga apļos pieskarās diezgan bieži. Cilvēki nākotnē redz:

*“Sevi **mierpilnā vidē**. Ir infrastruktūra, saturiska laika pavadīšanas iespēja. Investējam nākotnē – vidē.” (Aizpute)*

*“Gaiss būs daudz tīrāks, mašīnu būs mazāk, **būs vietas, kur ielās satikties**, un būs laiks, jo strādāsim mazāk. Būs iespējas gan sociālajām izpausmēm, gan attiecībām ar dabu.” (Rīga, centrs)*

*“Ķekava būs attīstīta kā Rīgas priekšpilsēta ar dažādām **sabiedriskajām un izklaides vietām, pakalpojumu pieejamību** – veikali, sabiedriskās pulcēšanās vietas, “parking” utt.” (Ķekava)*

*“Mums ir izgaismotas ielas, privātmājas saceltas, skolas atjaunotas, stadioni uzbūvēti utt. **Mēs esam ļoti tikuši uz priekšu**, bet ir jāiet un jādara, un, ja ir stagnācija, jāmeklē, kā to novērst.” (Iecava)*

*“Ir sakārtoti ceļi, ielas, viss ir asfaltēts; ir sakārtota ūdens apgāde un kanalizācija. Ir gana daudz kopienas, biedrības ar savām interesēm, kas satiekas, ar kopīgām interesēm, attīsta sevi tālāk. Bet pamatā tam visam **ir attīstīta, sakopta infrastruktūra**.” (Valgunde)*

Ir svarīga arī ekonomiskā attīstība: “Vieda osta, kur dzīvo viedas tehnoloģijas, tāda ir Ventspils. Patiesībā es redzu modernu, pielāgojušos mūsdienu apstākļiem Ventspils ostu, kura ir atvērta tehnoloģijām.” (Ventspils), interneta pieejamība: “Gribu 5G internetu pagastos. Internets ir ļoti vājš, un tā ir liela problēma. Uz lielceļa ir 5G, bet cilvēki dzīvo arī laukos. Zinu daudz cilvēku, kas varētu strādāt no mājām, bet viņi to nevar izdarīt, jo tad būtu jāpaliek pilsētā.” (Krimūnas), kā arī droša un pieejama vide: “Visam jābūt labvēlīgā vidē. Demogrāfiju var celt, ja ar bērnu ratiņiem ir, kur braukt. Ja tev patīk dzīvot, ja ir patīkama vide.” (Madona)

Dialoga aplū dalībnieki arī pauduši cerību, ka ne tikai viņiem pašiem būs **laba veselība**: “Sāc saprast, ka vislielākā vērtība ir veselība, jo, ja tev kaut kas sāp, tev neko citu nevajag, ne ciemos nākt, ne pašam darboties, neko negribas. Gribu redzēt sevi fiziski stipru un arī morāli.” (Lūznavas), bet arī līdzciltvēkiem: “Ir cerība, ka mēs varēsim izmantot zinātni un ilgāk būsim veseli un varēsim funkcionēt.” (Rīga, centrs), “Cilvēki vairāk izvēlēsies daudz veselīgāku pārtiku, kaut ko dabiskāku.” (Ventspils)

Līdz ar to ir svarīgi, “kāda būs **veselības aprūpe** Latvijā” (Aizpute). Kvalitatīva: “Es izvēlos Rīgas slimnīcas. Kāpēc Daugavpilī nevar izvēlēties kvalitatīvu veselības aprūpi? Mums te tas viens speciālists jūtas droši ar visu savu nedrošību, jo nav jau alternatīvas.” (Daugavpils), pieejama: “Cilvēki var dabūt par brīvu palīdzību, bet, lai tiktu pie valsts apmaksāta ārsta, ļoti ilgi jāgaida.” (Valmiera), un, protams, labāka: “Veselības sistēma būs labāka, un mēs varēsim dzīvot labāk.” (Valgunde) Tāpat noteikti ir jādomā “par psiholoģisko un mentālo veselību, jo pašnāvību skaits Latvijā milzīgs. Valstij nav resursu psiholoģisko krīžu risināšanai, psihologu vizītēm. Tas ir svarīgi – atbalstīt ģimenes mentāli, psiholoģiski.” (Jēkabpils)

Veselība un veselība aprūpe ir izskanējusi kontekstā ar novecošanu un **cieņpilni pavadītām vecumdienām**. Par to domājot, dialoga aplū dalībnieki raugās cerīgi:

“Ceru, ka man būs laba redze, varēšu lasīt, skatīties TV, ceļot. 25 gadi uzliek lielu slogu. Ceru, ka **būs veselība**, ka varēšu, ka būs dārzs, turpināšu audzēt rozes, kas man ļoti patīk.” (Madona)

“Varu pasapņot par savu pensijas vecumu. Ceru, ka Dievs dos. Ka man būs veselība. Varēšu dzīvot savā mājā, rušināties savā dārziņā, **ceļot, nevis graužot nagus**.” (Daugavpils)

*“Gribam būt neatkarīgi, veselība. Lai novecojot tu **neesi apgrūtinājums** jaunajai paaudzei.” (Aizpute)*

*“Es arī dzīvošu šeit tik, cik dieviņš lēmis, **gribētos cieņpilnas vecumdienas šeit**. Bet kad paskatos, cik pensija būs, slikti paliek. Lai gan esmu nodokļus maksājusi. Bet tas nav cieņpilni – dzīvot tā, lai sanāk tik zālītēm un reņģītēm. Es ceru, ka kaut kas uz labo pusi mainīsies.” (Krimūnas)*

Par sabiedrības novecošanu ir jādomā jau tagad: “Ko vecie cilvēki darīs, kā un kur dzīvos, kā rūpēsimies par viņiem, par viņu veselību, veco ļaužu kopmītnes.” (Ķekava), jo īpaši par laukos dzīvojošajiem:

“Nav ko darīt pensijas vecuma cilvēkiem. Nākotnē nepieciešamas vietas, kur darboties pensionāriem.” (Lūznava)

“Pensijas vecuma cilvēkiem nav satikšanās vietas. Mani uztrauc tas brīdis, kad vecuma dēļ nevarēšu vairs pabraukt. Kā tikšu uz veikalu Smiltēnē? Nāk arī jaunās ģimenes uz laukiem. Ciemats jau būs. Bet ko darīt ar vecākajiem cilvēkiem? Viņi vienkārši sēdēs? Skumji.” (Lūznava).

Sarunājoties daudz uzmanības cilvēki ir veltījuši **Latvijas dabai**, tīrai videi, mežiem un ainavai. Tās ir lietas, ko noteikti vēlas nosargāt un nodot nākamajai paaudzei kā daļu no savas identitātes kodola:

“Dārziņš senioriem ļauj būt palikt jauniem. Iecavā tas ir iespējams, mazā vietā. Jāpaliek tuvāk pie dabas, tuvāk pie zemes. Jāatstāj to zaļo un šīverīgumu.” (Iecava)

“Svarīga ir daba, lai kā tagad – var iet sēņot, tīri, bez mošķiem. Jānosargā savi meži, jo šobrīd ļoti tiek izcirsti.” (Mērsrags)

“Latvija zaļa, saglabātas dabas vērtības, kas mums ir.” (Jēkabpils)

Taču jau tagad cilvēki novērtē Latvijas zaļumu un tīru vidi:

*“Citviet ir pārāpdzīvotība, viņiem pietrūkst elementāru lietu, piemēram ūdens. To, kas ir mums – viņi par to var tikai sapņot. Tas ir jāliek jauniešos, ka **vide, kur dzīvojam ir ideāla**. Ir jādara šodien, lai 50. gadā būtu.” (Rīga, Jugla)*

*“Man šķiet, ka dzīvošanai Valgunde ir **ekskluzīva vieta, salīdzinoši tīra**. Nav rūpnīcas. Ir upe.” (Valgunde)*

*“Ekoloģija – **nenojaušam, cik tīrā vidē mēs dzīvojam**; mums nav ar ko salīdzināt.” (Ventspils)*

*“Latviju gribu redzēt zaļāku, lai nav visur atkritumi. Cilvēki sapratīs, ka **Latvija ir viena no skaistākajām valstīm uz šīs pasaules**.” (Valmiera)*

*“**Šobrīd dzīvojam ļoti labā, zaļā, tīrā valstī**. Citur ir traģiskāk. Es gribētu arī pēc 25 gadiem tā teikt. Bet mani biedē vēja ģeneratori, elektroauto – tas, ka pieņemam, ka tas viss mūs glābs. Bulšits.” (Madona)*

Tomēr nākotnē ir svarīgi atrast līdzsvaru starp neskartu dabu un uzņēmējdarbības attīstību. To atzīst arī dialoga apļa dalībnieki:

“Es arī vēlos, lai vide ir neskarta, bet, protams, arī lai uzņēmējdarbība ir attīstīta. Bet kādēļ es šeit dzīvoju, tā ir daba un vide, un tas man sagādā lielāko prieku.” (Carnikava)

*“Vai mēs ar šādu pieeju neieejam neattīstības fāzē? Dabas izcelšana ir laba, bet izdomājam, kā mēs to pozicionējam. Mēs nekad neesam pa vidu – vai nu viens grāvis, vai otrs. Kāds ir tas veids, lai **pasniegtu dabas vērtības, lai industriālie nejūtas apdraudēti**.” (Pāvilosta)*

*“Latvija ir šobrīd ļoti zaļa. Nekur skaistākas un zaļākas vietas nav. Bet par to savu zaļumu nepārspīlēt, visvisādas regulas.. Bet nevaram ar savu zaļumu tikai un vienīgi iztikt. **Mums jādomā arī par ražošanu**.” (Vārme)*

Izglītības tēma gandrīz nevienu neatstāj vienaldzīgu – visiem ir ko teikt un visiem tā rūp. Tas vērtējams ļoti pozitīvi – cilvēki apzinās, ka izglītība veicina valsts attīstību: *“lai attīstītos, ir jāiegulda izglītībā, kā to ir pierādījusi vēsture”* (Daugavpils), *“svarīgākais ir izglītība – ja to nesakārtos, tad valstij ies ļoti smagi”* (Carnikava), un tā arī ir *“pamatu pamats gudrai sabiedrībai”*, nodrošinot *“spēju selektīvi uztvert informāciju un izcelt būtisko šajā informācijas pārpildītajā laikā”* (Madona). Ir vēlme, lai būtu gan izglītoti politiķi – *“lai politiķi būtu ne tikai politiķi, bet arī izglītoti politiķi”* (Bauska), gan izglītoti vēlētāji – *“mums vajadzīgs izglītots vēlētājs, politiski aktīvs, gudrs, atbildīgs deputāts”* (Ķekava), kā arī sabiedrībai kopumā *“jābūt izglītotai, aktīvai un domājošai”* (Lūznava).

Nākotnē cilvēki sagaida **sakārtotu, kvalitatīvu un pieejamu izglītības sistēmu**, jo esošajā saskata daudz trūkumu un izaicinājumu. Vairākos apļos ir izskanējis, ka skolotāji ir izdeguši, bet jaunieši ir noguruši:

*“Es ļoti gribētu, lai Latvija ir pārtikusī, attīstīta valsts. Lai **izglītība ir visiem bērniem pieejama**. [Vērtējums] 10 nav kritērijs labai izglītībai. Laba ir tā, kuru var mācīties ikviens – gan talantīgais, gan tas, kuram ir mācīšanās problēmas, bet viņam tiek pielāgota izglītība un zināšanas.”* (Rīga, Jugla)

*“Gribētu **uzlabotu, kvalitatīvu izglītības sistēmu**. Tas ir pirmais nosacījums, kur veidojas domājošie cilvēki. Šobrīd viss iet nepareizi – nevar labot atzīmes, nokauj mērķtiecību. Ir svarīgi, lai jaunieši var iet uz savu rezultātu ar savām domām.”* (Aizpute)

*“Secinājums uz šodienu, ka noteikti izglītība ir tas iztrūkstošais elements, ka mūsu sabiedrībai Ahileja papēdis; **nav gana investēts...**”* (Vārme)

*“Es gribu teikt, ka **vispirms jāinvestē izglītībā**; mums nevajadzēs tās inovācijas, ja cilvēki nav izglītoti; jāinvestē nauda bērnos, pulciņos, lai bērni būtu fiziski un radoši bagāti, lai tālāk kaut ko jaunu nest Latvijā.”* (Lūznava)

*“**Jauniešiem ir svarīga laba izglītība**. Universitāte, kas ir labākā Latvijā, ir krietni zemāka par citām Eiropas augstskolām.”* (Eiropas latvieši)

[jauniete] *“Politiķiem beigt čakarēt skolu sistēmu; nevienam jaunietim nepatīk; skolotājiem daudz problēmu, materiālu nav, grāmatu nav; **viss strauji mainās**.”* (Ventspils)

*“Es sapņoju par **bezmaksas augstāko izglītību**. Tas sakārtotu to, ka mācītos labākie. Somijā ir bezmaksas izglītība. Augstskolas kā finanšu pelnīšanas mehānisms, ko ne*

katrs var atļauties. Šo jomu taču var uzturēt valsts – dodiet bērniem mācīties, saņemt augstāko izglītību bez maksas. Tas ir **mūsu ieguldījums nākotnē.**” (Ape)

[jauniete] “**Jūtamies noguruši.** Mūsu skolā ir astoņu stundu dienas – mācāmies līdz trijiem, četriem. Parasti saka, lai ejam no skolas un baudām brīvo laiku, bet e-klasē ir pilns ar mājasdarbiem. Ja esi aktīvists, tad nav laika – līdz 19:00 ir aktivitātes, un tad vēl jāpilda mājasdarbi.” (Madona)

“Skola 2030 ir paņemta no Somijas, tomēr nevar vienmēr vienkārši pārņemt izglītības modeli, ir jāskatās uz sabiedrību. Mums ir pagātne, iemaņas, nevar nomainīt klucīti pret citu.” (Eiropas latvieši)

[jauniete] “Es mācos šajā jaunajā sistēmā, es jūtu, kā tas notiek. **Skolotāji ir izdeguši.** Man divās paaudzēs skolotāji. Algas ir jāpalielina. Skola 2030 ir briesmas. Materiālu nav, programmā ierakstīts vienkārši, kas jādara, septiņas minūtes skolotājs novēl, tad 30 minūtes pašvadītā mācīšanās. Kā tad pirmklasnieks var pats iemācīties. Doma jau laba, lai bērni iemācītos paši meklēt informāciju, bet nu **es jau esmu izdegusi,** es vairs negribu skatīties datorā un zilajos ekrānos, es gribu vairāk informācijas pa tiešo no skolotāja, ne no datora. Gribu, lai man ielej informāciju skolotājs, gribu kontaktu.” (Iecava)

Gan tagad, gan nākotnē ir jādomā arī par **pašizglītību un mūžizglītību**, īpaši tas ir svarīgi šobrīd, kad mūsu dzīvēs strauji ienāk jaunas tehnoloģijas. Tas tika uzsvērts arī dialoga apļos:

“Kas mums tagad ir – plašas izglītības iespējas visa vecuma cilvēkiem, var mācīties dažnedažādās programmās. To man gribētos saglabāt, jo tas ir arī tā izglītība. **Jādomā par visām sabiedrības grupām.**” (Iecava)

“Mūžu dzīvo, mūžu mācies. Mums **jāpiemācās prasmes, lai ietu laikam līdz.**” (Bauska)

“Lai būtu arī tādas **senioru skolas,** lai viņiem ir kur aiziet, pilnveidoties arī senioru vecumā.” (Jēkabpils)

“Šobrīd veidojam Latvijā senioru universitātes. **Izglītība nebeidzas ar skolu.** Jebkurš var pārkvalificēties arī 55 gados un, aizejot pensijā, turpināt mūžizglītību.” (Valmiera)

Tehnoloģiju strauja attīstība vienlaikus vieš cerības un bažas. Cilvēkus dara bažīgus, ka “tehnoloģijas mūs pārņems, viss notiek attālināti, mēs nekontaktējamies” (Ķekava), ka “sakarā ar jaunām tehnoloģijām, kas ienāk ļoti strauji, bērniem pazūd komunikācijas prasmes, lasītprasmes pazūd” (Vārme), ka “cilvēku vietā strādās roboti, un tad cilvēkiem grūti atrast darbus, jo tos iemaina pret kaut ko labāku” (Pelēči), ka “viss būs pārāk digitāli. Mums olimpiādē viss bija digitāli, bet man vieglāk ir uztvert no papīra.” (Madona)

Dialoga aplū dalībnieki minēja, ka tehnoloģiju attīstība nozīmē arī iespējas, vien jāprot tās izmantot, lai nākotnē neatpaliktu:

*“Un es gribētu būt pārliecināta, ka es pēc 25 gadiem **pratīšu izmantot tās lietas, kas tiks radītas**. Jaunās tehnoloģijas, būs jāmacās. Omei 90 gadi un viņa min krustvārdu mīklas ar google palīdzību.” (Mērsrags)*

*“**Jāmāk pareizi izmantot MI**, jāizmanto tā labās puses. Piemēram, es ierakstu produktus, kas ir ledusskapī, un man uzreiz iedod ideju, ko varu pagatavot vakariņās.” (Ķekava)*

*“Jāskatās mūsdienu tehnoloģijas, kas jāizmanto mūsu labā. **Jābūt atvērtiem, jāskatās, kas notiek apkārt pasaulē**. 21. gadsimts – ir tik daudz iespēju, ko var darīt, nolemt, kas ir labākais un ērtākais, ko darīt.” (Bauska)*

*“Es ceru uz mākslīgo intelektu, jo saprotu, ka tā visa ir attīstība. Mākslīgais intelekts mūsu nākotni ietekmēs ļoti. Mēs viņu sauksim pat citādāk, tagad tas ir palīgs visās lietās. Izmantojot MI, daudzas lietas var atrisināt. Lielākā daļa šo rīku **ir pieejami arī mūsu ciemā, jāprot tikai izmantot**. Nevajag bērniem līdz pieciem gadiem, pārējiem var un vajag. Pagaidām padarīt darbu ar to īsti līdz galam nevar, bet pēc 25 gadiem noteikti kādā jomā varēs. Un šobrīd pārklājums ļauj izmantot pietiekami labi. Es vēl pats pilnībā neprotu izmantot, bet gribētu.” (Kaldabruņa)*

Tiek uzsvērts, ka tehnoloģiju un inovāciju attīstīšana nozīmē arī drošu nākotni Latvijai: “Inovācija, valsts drošība, tā iet roku rokā ar attīstību; ja mums būs tehnoloģijas, tad varēsim drošāk justies, būt konkurētspējīgi tirgū. Jaunatne tad arī paliks valstī; viņi redzēs, ka Latvijā var pelnīt un dzīvot, maksās nodokļus mūsu pensijām.” (Lūznava)

5. VARA UN CILVĒKS

Sadzirdiet mūs, esiet cilvēcīgāki un mums tuvāki

Šķiet, ka **cieņpilna, cilvēcīga attieksme un komunikācija** spēj paveikt brīnumus, un, iespējams, tieši šajā virzienā būtu jāskatās, lai veicinātu uzticēšanos valsts pārvaldei, politiķiem un valstij kopumā. Tuvāk, nevis tālāk. Sadzirdēt, nevis tikai uzklausīt. “*Empātija, nevis tikai papīri.*” (Jēkabpils)

Ir daudz runāts tieši par sadzirdēšanu – ka cilvēki un viņu vajadzības netiek sadzirdētas, ka “augšas” cilvēkus nemaz nedzird:

*“Daudzi iedzīvotāji sapratuši, ka tos cilvēkus ievēl par deputātiem, un viņiem mainās dzirdes un izpratnes spējas. **Deputāti nedzird, neklausās.**”* (Ķekava)

*“Pirmo reizi laikam mēs visi domājam līdzīgi, un man gribētos, **lai to sadzird tur augšā.**”* (Carnikava)

*“Bet iedzīvotājam ir jājūt, ka viņu **ne tikai klausās, bet arī dzird.** Šobrīd it kā klausās, bet patiesi nedzird. Politiku māksla. Manuprāt, viņi tiek dresēti uz to. Tad, kad bija pirmā Saeima, bija mācības, kā atbildēt uz jautājumu, neko neatbildot. Tādi kursi bija. Varai ir jāpagriežas, mums viņa jāpiespiež ar seju un ausīm pret iedzīvotāju iegriezties. Un vara mūs ignorē ārkārtīgi.”* (Valgunde)

*“Man gribas to sajūtu, ka **mana balss ir sadzirdēta.** Ka negribas saņemt vēstuli, kur atrakstās, bet atbilde pēc būtības. Lai šis nav formāls aplis, bet lai ir kāds pienesums.”* (Mērsrags)

*“Mums pagastā nav pat deleģējuma uz novadu. Nepareiza sistēma. Dažiem pagastiem nav pat iespējas izteikties – viņus neuzklausā. Ka **vara atraujas no cilvēkiem, nedzird neko.** Lēmumi tiek pieņemti kaut kur gaisā, nevis uz zemes.”* (Madona)

Līdztekus ir izteikta vēlme pēc cilvēcīgas, vienkāršas un saprotamas komunikācijas; cerība, ka nākotnē tā arī būs:

*“Arī iestādes varbūt ar cilvēkiem **komunicēs cilvēcīgi un saprotami**, ir jāatgriežas komunikācijai.” (Ķekava)*

*“Nepieciešama vienkāršība birokrātijā un politikā. Tad var sasniegt arī jauniešus. Vajag **pasniegt vienkāršāk un uzrunāt labāk**. Vienkāršība visās nozarēs.” (Iecava)*

*“Lai tās augšas Rīgā paklausās, ko domā cilvēki laukos, dziļos laukos. Dažreiz **sāp par to, ka tur augšā runā pārāk gudri**. Attaisa mutes, bet neko nedara, bet mums ir darbi.” (Kaldabruņa)*

*“Kad ar jauniešiem bijām pie vienas partijas, mēs uzdevām vienkāršus jautājumus, bet viņi **atbildēja tik sarežģīti, ka neko nevarēja saprast**. Kāpēc viņi runā “politiskā valodā”?” (Madona)*

*“Jaunieta pareizi saka – **tā ir valoda, ko neviens no mums nesaprot**. Tā ir pār-demokrātiska, juridiski atstrādāta. Bez priekšzināšanām to nav iespējams saprast. Gribētos, lai mēs viņiem maksātu algas par darbu, nevis par sarežģītas valodas lietošanu.” (Madona)*

Dialoga aplū dalībnieki ir uzsvēruši nepieciešamību pēc **cilvēciskākas attieksmes**, ka nākotnē “cilvēks būtu galvenais, nevis tikai MK noteikumi un citi pašvaldības [saistošie] noteikumi. Ka risinām problēmu, nevis skatāmies tikai pēc likuma burta.” (Iecava), ka “bērns un viņa ģimene šajā valstī jūtas vajadzīgi. Viņiem nav problēma, ka tu esi pelēkā masa, kas aizpilda tukšumu. Katrs pilsonis ir vajadzīgs, jūtas novērtēts.” (Valgunde), ka “visu plānojot, redz cilvēku!!! Aiz visa tā, ko mēs plānojam, redzam cilvēku un viņa vajadzības. Ne tikai aizsardzību, ražošanu, bet cilvēku!” (Jēkabpils), ka “valdība ir draudzīga iedzīvotājiem, ar savu domāšanu, lēmumu pieņemšanu; nāk pretī cilvēkiem, parādot, ka cilvēki ir vajadzīgi” (Dekšāres), ka “**valsts līmenī patiesi respektēs cilvēku**. Ņems vērā cilvēkus!” (Mērsrags) un lai “politiski nepazaudētu cilvēciskumu” (Ventspils).

Ir izteikta vēlme pēc tuvākām attiecībām ar varas pārstāvjiem, lai nākotnē vairs nebūtu atrautības, lai “augšas” vairs nav “augšas”, ka saikne nav zaudēta un attālums lēmumu pieņemšanā nav tik liels. Un, protams, ir jābūt dialogam:

“Mums visiem ir milzīgs potenciāls, arī valstij, arī politiķiem. Kaut kā savā zemē nemākam saimniekot, izsaimniekojam. **Valdība atrauta no tautas parastās.** Aiz robežas – ir savādāk. [...] Esam draudzīgāki un tuvāki, uzticamies. Kāpēc valdība baidās no tautas? Ja visa valdība būtu vienota, kā mēs šodien, viss būtu labi.” (Bauska)

“**Lai tā augša vienreiz padomā par tiem “vidējiem” cilvēkiem.** Un tas amats diemžēl sabojā cilvēku, lai arī tas cilvēks pats tā nedomā. Lai ministru amatos tomēr ir speciālisti, nevis no vienas ministrijas uz otru ministriju. Atbildes gatavo mēnešiem!!!” (Mērsrags)

“**Galvenais būt tuvāk sabiedrībai;** no valsts vadītāja līmeņa rodas iespaids, ka mūsu Latvijas sabiedrība ir viena liela kopiena, nav nekāds augstāks stāvošs, bet vienkārši amats.” (Ventspils)

“Ievēlētajiem **deputātiem nevajadzētu pazaudēt saikni ar tiem, kas viņu ievēlēja.** Pajautāt, ko tad viņi grib – baseinu vai ledus halli. **Dialogs ar sabiedrību,** lai ir ne tikai papīrā, bet ir tāds reāls.” (Jēkabpils)

“Piemēram, **mēs dzīvojam uz vietas, bet tie, kas sēž Rīgā, nosaka, ko mums vajag.** Man bija piemērs – braucām uz kursiem Viļānos. Kopā jābrauc 20 km, bet bezdarbniekiem atmaksā ceļa izdevumus, ja attālums ir virs 20 km. Man ar autobusu sanāk 20 km, bet Rīgā viņi saka, ka man ir tikai 9 km, jo velk ar lineālu pa karti. Esmu bezspēcīga. Viņi caur datoru to ceļu izskaita, it kā es pa grāvi varu pa taisno aiziet. Vajadzētu vietējiem noteikt šādas detaļas. Uz vietas jārisina jautājumi, nevis cilvēks, kurš situāciju nezina, lemj par tevi.” (Dekšāres)

“**Uzticēšanās no valsts vadītāju puses cilvēkiem, lai būtu drošības sajūta.** Pasekojot LR 1 Rail Baltica, vispirms dara, pēc tam domā. Izšķērdēšana. Eiropā ir turbulence, nav līderu, kuri kā Čakste nevar aiziet ar valsts zīmuli mājās.” (Eiropas latvieši)

“Man cerību šobrīd par valstiskām lietām veido prezidents, kas tiešām dod lielas cerības. Es priecājos, ka viņš ir mūsu prezidents. **Viņš sajūtās ir tuvākais prezidents.**” (Ape)

“Jāpārskata jautājums, samazinot arī budžeta apjomu, palikt tikai pie vienām vēlēšanām, tikai pašvaldību vēlēšanas; cilvēki sanāk uz Saeimu no saviem pagastiem. Pagasti veidos savas analīzes un tad aizbrauc uz Rīgu nobalsot. **Lēmumu pieņemšana notiek tuvāk cilvēkiem.**” (Lūznava)

Uz attālumu norāda arī tie, kuru novadus ir skarusi pēdējā valsts administratīvi teritoriālā reforma:

“Vajag atpakaļ Aizputes novadu! Nav neviena šeit, nav, kas atbildētu uz jautājumiem. Dienvidkurzemes novadā reforma ir izgāzusies.” (Pāvilosta)

“Milzīga starpība pēc reformas. Agrāk jautājumu varēja atrisināt trīs minūtēs, tagad trīs dienas. Ar e-parakstu un e-adresi vēl trakāk – iziet caur septiņiem kabinetiem, kamēr atrod, kas par to atbild.” (Naukšēni)

Birokrātija nākotnē nepārprotami ir jāmazina, un cilvēki par to ir vienisprātis:

*“**Saprātīga birokrātija.** Lai būtu vienkāršāki, skaidrāki procesi. Lai nav 101 papildu jautājums. Viss ir tik pārgudri samudžināts. Es priecājos, ka mana vadība darba vietā – samērīga birokrātija. Ir lietas, kas jādara, bet pārējo vienkāršot. Vienkārša instrukcija un es zinu, kas jādara.” (Bauska)*

*“Birokrātija. **Neražot jaunus likumus**, jo tas vēršas nevis pret tiem, kas tos neievēro, bet drīzāk pret to, kas ievēro likumus. Ja ir viens blēdis, nevajag uzskatīt, ka visi ir blēži.” (Mērsrags)*

*“Stāsts par birokrātiju. Lai kaut ko atjaunotu, **vienā iestādē jāsaskaņo, citā jāiesniedz papīri** utt. Lai tā attieksme būtu ar sapratni, lai būtu kādi atviegloti noteikumi, pretimnākšana.” (Kaldabruņa)*

*“**Lai nebūtu papīru tik daudz**, lai birokrātija pazustu. Mans mazdēls slimnīcā, un viņš saka, ka daudz papīru, nav kad strādāt. Papīru šobrīd ir piecreiz vairāk.” (Pelēči)*

*“**Birokrātija skolās ir daudz par daudz.** Pedagogiem tikai jāatskaitās un jāatskaitās. Tas pats ar ģimenes ārstiem, kuri ir padarīti par uzņēmējiem.” (Jēkabpils)*

Kontekstā ar **uzņēmējdarbību** cilvēki ir daudz runājuši par saprotamu un vienkāršu nodokļu sistēmu, ka nākotnē nodokļi vairs netiktu uztverti kā slogs, jaunie uzņēmēji tiktu atbalstīti, bet ēnu ekonomika ietu mazumā:

“Jaunais uzņēmējs domā 150 veidus, kā apiet nodokļu sistēmu; tāpēc arī, ka tavu sākumu pielīdzina tieši tādām pašām līmenim kā lielākiem uzņēmējiem.” (Carnikava)

“Gaidīju, ka uzņēmēji runās par nodokļu murgu. Likumdošanas mainās, **nodokļu politika mainās, nevar izsekot visam līdzī.** Nodokļu līmeņi. Līdz 2050. gadam nebūs pašvaldības pārvalde tāda, kāda tā ir. Kopienas pašas lems, pārvaldīs budžetu.”
(Bauska)

“Man, lai saražotu sieru, ir jāpiemēro n-tie nodokļi, nodevas, **prasības ir tādas pašas kā lielajiem sieru ražotājiem, lai gan esmu tikai mājražotājs.** Tas ir dārgs hobijs, tāpat kā lauksaimniecība. Cilvēks apsaimnieko 55 ha zemes, bet viņam ir jāstrādā otrajā darbā, lai varētu nopirkt degvielu un apstrādāt lauku.” (Dekšāres)

“**Ja tā birokrātija tiktu samazināta, uzņēmējdarbības iespējas būtu lielas,** jo mums ir ļoti talantīgi cilvēki, darbīgi. Ja valsts vairāk atbalstītu mazo biznesu, vismaz pirmajos gados bez lielas kontroles, lieliem nodokļiem utt., būtu vieglāk. Un būtu rezultāts!” (Ape)

“Arī Naukšēnos pēc 25 gadiem **būtu laimīga, ja cilvēkiem nemaksātu aplokšņu algas,** lai nebūtu tik grūti nodokļi, lai nebūtu dilemma uzņēmējam, lai pelēkā ekonomika būtu mazināta.” (Naukšēni)

“Nevar būt uzņēmējdarbības atbalsta politika vienāda, jo nevaram konkurēt ar Pierīgu, ar kolēģiem daudz runājuši par šī brīža situāciju un redzam, kā uzņēmēji apgūst Līderes programmas fondu, pierobeža – uzņēmēji atturīgi, baidās paplašināt, uzsākt, kas vispār notiks, un **nevar būt vienāda attieksme pret pierobežu un Rīgu,** un tas ir jāsaprot.” (Pelēči)

6. CILVĒKS UN SABIEDRĪBA

Lai nākotnē sanākam kopā, sarunājamies un sadarbojamies

Par **cilvēku savstarpējo saskarsmi un mijiedarbību** runāja krietni vairāk nekā par attiecībām ar varas pārstāvjiem, bet arī te ir vērojama vēlme pēc cieņas un cilvēcīguma, sadarbības un nenosodišanas, pieņemšanas un atvērtības, sanāksšanas kopā un klātienē komunikācijas.

Dialoga apļos izteikti vairāk piedalījušies sabiedriski aktīvi cilvēki, īpaši mazāk apdzīvotās vietās. Līdz ar to likumsakarīgi, ka sarunas fokusā ir bijusi arī aktīvā **pilsoniskā sabiedrība**, kā arī **kopienas un tās līderu loma** vietējās sabiedrības dzīvē.

Cilvēkiem ir rūgtums, ka “*ir sapulce, bet nav tie iedzīvotāji*”, tāpēc ir vēlme, ka nākotnē “*tā papildinātos ar iedzīvotāju skaitu un vēlmēm, jo tikai daži mēs nevaram nolemt un turpināt*” (Valgunde). Tam piebalsoja arī Krimūnās:

“Cilvēki negrib iesaistīties, jo zudusi ticība. Saka, ka nekas jau nemainīšoties.”

Pāvilostā:

“Rādām filmas kultūras namā, bet nenāk jau.”

Arī sarunā ar Eiropas latviešiem:

“Rīkojot pasākumus, cilvēki nevēlas apmeklēt. Vieglāk aizmirst par Latviju. Cik ilgi turpināsim investēt laiku, finanses, lai rīkotu pasākumus. Latvieši izvēlas dzert.”

“Mēs pārstāvam latviešus, bet apakšā nav neviena. Strīdas, kašķējas, tiem, kas rīko, cik ilgi varēs darīt.”

Rūgtums mijas ar cerību, ka “*maļot, maļot, viens atnāk klāt un tas attīstās. Es pirms desmit gadiem neatnācu, re, atnācu tagad.*” (Valgunde), un apņemšanos “*turpināt vairāk būt sabiedriski aktīvam, aicināt radus, draugus, kaimiņus, jo viegli tik*

iesēdēties savās mājās un nekur neiet; cenšamies rīkot un apmeklēt pasākums, mudināt cilvēkus satikties, parunāties, varbūt būs arī lielāka līdzdalība” (Pelēči).

Ļoti daudziem dialoga apļu dalībniekiem **kopiena ir nākotne** un liela vērtība, jo tā saliedē, veido kopības izjūtu, padara stiprāku un pat ceļ pašapziņu:

*“**Mana nākotne ir kopiena**, kurā radām jaunas vērtības.” (Rīga, centrs)*

*“**Sapratu, cik man ir svarīga kopiena**. Ap mani būs daudz kaimiņu, kā tas ir arī šobrīd, jo es dalos ar visu labu, kas man ir. Būs daudz labu sakārtotu novadu, pilsoniski aktīvu cilvēku. Pamodīsimies un paņemsim visu savās rokās, neatstājot, ka cits dara mūsu vietā.” (Ķekava)*

*“Es ticu, ka nākotnē **tādas mazas kopienas kā Iecava būs tāds dārgums**, ka lielās kopienas uzskatīs mūs par sava veida “miljardieriem”.” (Iecava)*

*“Svarīgi pievērst uzmanību kopienai. Kopienas spēkam. Svarīgs ir cilvēks. Kopienas idejas, tradīcijas. Kā savā veidā tāds **motoriņš, kas uztur visu**. Svarīgi to visu uzturēt.” (Mērsrags)*

*“**Kopiena ir atslēgas vārds vietas attīstībai un dzīvēsspējai**. Kad tev ir tā kopiena, tu jūties stiprāks, vari ko ietekmēt. Tas palīdz celt pašapziņu, ka tev ir plecs, kas tevi atbalstīs. Būtiski ir jauniešiem parādīt to kopienas vērtību. Nav tā, ka par katru savu darbu ir jāpaprasa nauda, bet var darīt arī ko bez atlīdzības. Aiziet uz pasākumu, piedalīties.” (Jēkabpils)*

*“**Kopīgas tradīcijas ir tas, kas veidos nākotni**. Talkas, ielu svētki, 11. novembra svinības, Ziemassvētku tirdziņš. Veidojam kopumu.” (Pāvilosta)*

*“Gandrīz astoņus gadus darbojoties iedzīvotāju padomē, bija sarežģīts moments parādīt, ka cilvēki var darīt ātri, ka nav jāgaida laime, bet jāveido pati sava vide sev un citiem. Jāiedveš pārliecība, ka šeit ir laba kopiena, kas nāk pie dzīvotspējas. Manuprāt, tas ir vienīgais risinājums – **caur kopienām parādīt, stāstīt, rādīt**. Tiklīdz cilvēks iegūst ticību, paliek labāk.” (Dekšāres)*

*“**Kopiena, kas nenosoda, neaprunā, atveras dažādībai**. Nav jāstrīdas pretī, nevēlamies dalīties ar nevēlamiem, neprasītiem padomiem, tie ir toksiski.” (Eiropas latvieši)*

Savukārt ārzemēs dzīvojošie latvieši ir cerības pilni, ka nākotnē “kopiena būs daudzējāda un spēcīgāka, [...] Latvija nekļūs par nastu, saliedēs, spēcīnās”; “pilsētās kopienas samazināsies, bet kopiena paliks, īpaši Garezerā”; “kopiena pastāvēs, bet kopiena būs smagi pārveidota. Runās angļiski, bet fanos par Latviju – īru modelis.”

Cilvēki vēlas, lai nākotnē Latvijas sabiedrībā būtu **vairāk sadarbības, saliedētības un spējas skatīties plašāk**, nevis sadrumstalotības un strīdēšanas:

“Dažādu tuvo biedrību cilvēkiem jāsanāk kopā, lai vienotos, kas cilvēkiem vairāk vajadzīgs, un **vienotos, nevis cīnītos savā starpā.**” (Rīga, Jugla)

“Mana vīzija – ieviešot to, ka būtu saliedēta sabiedrība, vienota sabiedrība, ka mēs laužtu to tradīciju, ka latvietim gardākais ēdiens ir latvietis. Būsim reāli, jebkurā brīdī pasaulē visādi var būt, **mēs tad ēdīsim viens otru, vai tomēr spēsim sadarbīties**, palīdzēt, uzklaut.” (Iecava)

“Arī pēc filozofijas – **cilvēka nākotnes attīstībai vajadzīga sadarbība.** Kopīga būšana. Jāsaglabā savas vērtības, ģimenes vērtības, bet tajā pašā laikā jābūt arī daļai no sabiedrības. Nav jābūt vienaldzīgam, kas notiek tavā ciematā. Esmu ciemojusies Somijā, kur kustība ir plaša. 20 gadi, kad tu saproti, ka cilvēkam nav vienaldzīgi, vai kaimiņam slikti. Esmu ienācējs šajā reģionā, **ļoti jūtu, cik katrs ir noslēgts sevī. Šobrīd tas sāk mainīties.**” (Bauska)

“Es tiešām uzskatu, ka iedzīvotāji ir sākot no pensionāra būdīnā līdz prezidentam pilī. Un pa vidu tur ir visi pārējie. Un **kamēr mēs runāsim kategorijās – viņi un mēs, manuprāt, neiesim uz priekšu.** Kamēr mēs paši dalīsim, tikmēr netiks uz priekšu.” (Valgunde)

“Ceru, ka **cilvēki varēs sadarbīties.** Vajadzīga sadarbība. Visus uzņem ar labu sirdi. Naidoties ir ļauni. Viss ir atkarīgs no ienācējiem un vietējiem. Ir cilvēki, kas ienāk, un viņi jau ir savējie. Nekritizējam.” (Pāvilosta)

“Gribētos, ka mēs **mazāk ēstu viens otru.** Būsim iecietīgāki, beigsim šķelties. Esam visi cilvēki, visi dzīvojam Latvijā, mūs daudz vairāk kas vieno, nevis šķel.” (Daugavpils)

“Mēs kā uzņēmēji ņemam praktikantus, viņi mitinās muižā. Mums ir trīs veikali. **Jāturpina attīstīt sadarbības spēja.** Manā darba sfērā ir ļoti neparastas sadarbības starp lauksaimniekiem. Jādzīvo pozitīvā kooperācijā. Otrs uzņēmējs nav konkurents, bet partneris.” (Naukšēni)

“Saliedētība ir atslēgvārds, veidot tautu, kas uzticas viens otram. Nav nozīmes vēsturiskai pieredzei, tā jāveido par mūsu bagātību. Mākam ķīvēties kā retais, izcelt, ko kurš dara nepareizi. Pasaulē šobrīd lielākās briesmas būs polarizācija, **mums jādara viss, lai turētos kopā. Uzticība ir milzīgs atslēgas vārds.”** (Eiropas latvieši)

Lai veidotos sadarbība, ir nepieciešama **cieņa un cilvēcīgums** savstarpējā saskarsmē. Dialoga apļos ir izskanējusi vēlme nākotnē “no cilvēkiem sajūt līdzjutību, saliedētību, cilvēcīgumu. Miers baro, naidis posta.” (Pelēči), lai jebkurā situācijā paliekam par cilvēkiem: “*Tas ļaus cilvēkiem justies veselīgākiem mentāli, ka mūsu valsts būtu kā ģimene, kā māja, tas padarīs mūsu valsti labāku.*” (Lūznava), ka “*būs savstarpējā cieņa. Skolā pret skolotāju, veselības aprūpē pret invalīdu, pret nabadzīgo, arī pret to, kas izturas bravūri, lai viņš to izjūt un pret sevi saņem. [...] Tas ir tāds sapnis, ko gribētos piedzīvot.*” (Daugavpils)

Pārsteidzoši daudz dialoga apļos tika runāts, cik **svarīgi ir sarunāties**, un ka sarunāties ir jāmāk – jo īpaši tas ir aktuāli jauniešiem. Tieši sarunāšanās būs vitāli nepieciešama nākotnē – ģimenēs, kopienā un sabiedrībā:

*“Pēc 25 gadiem es ceru [...], ka **būs iespēja apspriest lietas ar tuviniekiem**. Tagad diemžēl veidojas polarizācija, ko nekontrolēti veido interneta vide, ar to darot pāri visiem. Ceru, ka būs gūts kāds risinājums.”* (Rīga, Jugla)

*“**Jaunieši nemāk savā starpā sarunāties**, MI to vēl vairāk pastiprina, šaubos, vai tas palīdzēs mainīties.”* (Ķekava)

*“Varbūt beidzot apstāsies laiks un būs laiks ar ģimeni pabrokastot kopā, jo visi ļoti skrien un **nav vairs komunikācijas**.”* (Carnikava)

*“**Mēs sāksim mācīties no jauna komunikāciju**, savstarpējās attiecības, inteliģenci, sarunāties, sadzirdēt savus bērnus, saklausīt citu vēlmes un vajadzības. Tas šobrīd ļoti grūti. Es strādāju ar jauniešiem un domāju, ka nāks visi baigi motivētie, bet tagad saprotu, ka reālā pasaule ir savādāka, atnāk jaunieši pusi dienu un neviens viņam nepiezvana, nav pajautājis, kā viņam iet, lai gan viņš ir tikai 2. klasē; jaunieši, kad viņiem pajautā, kā viņiem iet, atplaukst, jo jūtas vajadzīgi. Neprotam sarunāties.”* (Iecava)

*“**Mums nav sarunas starp iedzīvotājiem un uzņēmējiem**, ņirgājas viens par otru. Nav jau sarunas. Tiem, kuri saules paneļus ceļ. Viņi jau tikai naudiņu taisa. Bet tam nabaga zemniekam ir jāklūst zaļam un labīnam. Nav sarunas. Uzņēmēji kā pret aborigēniem runā ar iedzīvotājiem.”* (Valgunde)

“Svarīgi ir sarunāties, jo pirms trīs gadiem cilvēki bija dusmīgi. Pēc tam jau arvien konstruktīvāki jautājumi bija, un sāka veidoties dialogs.” (Krimūnas)

“Par mazbērniem: **es gribētu, lai viņi prastu sarunāties.** Atnāk ciemos, viss ir klusi. Spēlītes, telefoni. Es ceru, ka tas nāks atpakaļ. **Gribas, lai ir cilvēciskas attiecības.**” (Mērsrags)

“Nākotnei ir svarīgi, ka var satikties, parunāt. **Ka ir savā pilsētā ar ko parunāt.**” (Aizpute)

“Mums nav tradīcijas, vajag soliņu. Daugavpilī ir viena tradīcija – tantuki sēž uz soliņa, ēd semuškas un runā. Mums arī vajag apaļu galdu, **kur cilvēki sanāk, runā un dzimst idejas.**” (Launkalne)

Sarunās ir jūtamas arī **ilgas pēc sanāksšanas kopā,** būšanas cilvēkos, socializēšanās un cilvēciskas mijiedarbības klātienē, nevis attālināti:

“Mani kā seniori biedē, ka mums **nepietiek laika, lai satiktos** – un tas rada visas šīs problēmas.” (Madona)

[jaunietis] “Uzskatu, ka ne tikai sports ir aktivitāte, bet arī šādas **diskusijas, pasākumi, kas palīdz socializēties.** Arī izteikt savu viedokli, jo tāds mums ir.” (Valmiera)

“**Vajadzīga vairāk izešana cilvēkos** – tas raisītu kopības sajūtu, ideju apmaiņu. Būtu forši, ja atgrieztos atpakaļ vairāk. Cilvēki pierada sēdēt mājas, savu dara arī digitālais laikmets. Es arī šodien sajutu, ka šādi satikties vajadzētu biežāk.” (Naukšēni)

“Lai ir kopīga sajūta, lai ir kopīgi pasākumi. **Lai nav sajūtas, ka redzi cilvēkus tikai pa logu.** Veikalu mums nav, arī bibliotēku nav.” (Launkalne)

“Digitalizācija un interneta attīstība ļoti palīdz cilvēkiem. Tiek likvidētas pasta nodaļas, bet, pārlietu aizraujoties, **zūd cilvēku saskarsme.** Viss aiziet vai vienkārši neprotam to darīt. Bailes, ka nākotnē nepratīsim cilvēku pasveicināt, pajautāt: “Kā tu juties?” Nesaku, ka tas ir slikti, bet to vajadzētu apvienot.” (Dekšāres)

“Katrs savā sulā vārās šeit uz vietas, **nesatiekas vairs tik daudz.**” (Lūznava)

“Tas **covid laiks lika ieiet savā kokonā,** un daži ir turpat joprojām un netiek no tā vispār ārā.” (Krimūnas)

“Mums ārkārtīgi palielinās vientuļnieku skaits, statistiski.” (Rīga, centrs)

Vairākos dialoga apļos ir izskanējusi cerība, ka nākotnes Latvijā **sabiedrība būs pieņemošāka un iekļaujošāka** nekā tas ir šobrīd; ka cilvēki būs daudz atvērtāki un iecietīgāki. Cilvēkiem gribētos, “*lai valsts attīstībā netiktu pazaudēta neviena grupa!!! Redzēt valsti kopumā un redzēt šīs grupas kopumā.*” (Jēkabpils); vairāk domājam par cilvēkiem ar invaliditāti: “*Cilvēki tiek nostumti malā, zaudē jebkādu iespēju iesaistīties. Invaliditātes ir dažādas, un tā ir nozīmīga sabiedrības daļa. Bet to ierobežo birokrātija, nav izstrādāti būvnormatīvi.*” (Iecava); lai esam “*pieņemoši. Saglabāt vērtības – ne konservēt, bet attīstīt.*” (Launkalne); lai “*2050. gadā kļūstam iecietīgāki. Mēs esam vienpatņi, viensētnieki. Mums būs jāatveras, mēs dzīvojam globālā laikmetā.*” (Bauska)

Daudz vairāk par pieņemšanu un iecietību runāja ārzemēs dzīvojošie latvieši, daļa no kuriem paši bija saskaršies ar atstumtību latviešu valodas nezināšanas vai vāju valodas zināšanu dēļ:

“Vīrs piedzīvoja atstumšanu 3x3 nometnē valodas nezināšanas dēļ, bet pie tā varētu strādāt. Katrs ir Latvijas vēstnieks ārpus Latvijas. Katram ir loma un vieta. Jābūt videi, kur ir valoda.”

“Liekas svarīgi, ka latvieši un Latvijas sabiedrība satuvinās ar diasporu. Galvenais drauds – lai Latvijā nejustos atstumti vai tikai kā daļa; ka nerunā pietiekami labi latviski, īpaši jauktās ģimenēs. Latvijai būtu jābūt iekļaujošai, inovatīvai un lai rūpētu cilvēki un valsts; sabiedriskais labums.”

Ir jābūt “pozitīvai attieksmei pret jauktajām ģimenēm – vēl viens latvietis. Svarīgi, ka esam atvērti arī pret tiem, kas nav latvieši. Ja mēs esam stipri savā identitātē, nevis uzbāzīgi, un sakām, ka te ir kaut kas labs, tad cilvēki gribēs iesaistīties. Ja nē, ja prasām iekļauties šauros rāmjos, tad tos atbaidām.”

“Ticu, ka nākotnē Latvijas sabiedrība būs iecietīgāka, atvērtāka, bez liekiem komentāriem par nepilnībām, valodas lietošanas izaicinājumiem. Justos drošāk, ja uz ielas cilvēki priecātos par ārzemju cittautiešu ģimenēm un tās tiktu pieņemtas, justos aicinātas.”

“Apziņos, ka nekad nebūšu zviedriete, jo runāju divainā valodā, nekad nebūšu latviete, jo nav dzimusi, mācījies Latvijā. Vēlētos, lai attiecības ar Latviju ir vieglākas, mēs visi esam kustīgāki, nav sajūta, būt te vai tur, esi svešais vai savējais.”

“Mēs esam maz, nepaliksīm ārkārtīgi vairāk. Prognoze, ka būsīm 1,3 miljonu. Latviešu kopienai ir jāsaprot, ka izdzīvošana būs sevis laušana, jāskatās sevi kā latviešiem

plašāk, jālauž Latvijas viensētnieks. Jāsaprot, ka visi latvieši nebūs vairs zilām acīm, blondiem matiem. Citādības latviešu valodā ir jāpieņem, ja par “paldies”, “labdien”, ko pasaka kāds, kas audzis ārpus Latvijas, ir sajūsma, tad būtiski pieņemt, ka var teikt arī “ceturksnis pāri trijiem” nevis tikai “piecpadsmit pāri trijiem”. Atgrūž attieksme, nav viens veids, kā izrunāt, kā darīt lietas. Latviešu ceļš priekšā kalnā, kur būs jāsaprot, kas mēs esam, globalizācija jau sen nāk virsū, valoda mainās, nevaram palikt pie tā, ka visi runājam 19. gadsimta latviešu valodā. **Mums mazāk jābaidās, bet jābūt iekļaujošiem izdzīvošanas dēļ.**”

Par starpetniskajām attiecībām Latvijā gandrīz netika runāts, izņemot Aizputi, kur bija pacēlusies tēma par krieviem un integrāciju: “Mums grūti saprast, kā tos krievus integrēt, jo mums to krievu Aizputē nav, bet tas noteikti būtu jādara tur, kur tie ir. Un nevajag prasīt perfektu latviešu valodu un aizrādīt par galotnēm utt.”, un Daugavpili, kur “līdz ar karu arī mums problēmas ir saasinājušās. Līdz tam nebija tik traki.” Cilvēki dzird pārējos sakām, “ka uz to bāru neiešu, jo tur ir latvieši. Katrs izvēlas savu burbuli, kurā ir ērti.”; “Ir bijis, ka draugs runā latviešu valodā, bet pārdevēja krieviski viņam pateica, lai viņš nerunā fašistu valodā.”; savukārt cits negrib vairs “baidīties komunicēt arī krievu valodā. [...] Esmu arī gandrīz dabūjusi pa purnu, jo runāju krievu valodā.”

Cilvēku atbildība par sevi, dzīvesvietu un Latviju ir izskanējusi gandrīz katrā dialoga aplī:

“Braukājot komandējumos, redzu, ka Latvija ir droša. **Mēs paši radām to drošo vidi,** kaut ar to nevienaldzīgo skatu. Veidojam vidi, kur ir patīkami atrasties.” (Rīga, Jugla)

“Laimes lācis un varēšana, kā izaicinājums Latvijai šobrīd kopīgi un katram individuāli. Mana cerība tāda, ka **katrs latvietis vai Latvijas iedzīvotājs paņem atbildību uz sevis,** jo es ļoti daudz braucu pa Latviju un ņemu stopētājus, un tas, ko es dzirdu visu laiku – atbildības atdošanu citiem cilvēkiem. Es arī pati tā mēdzu. Bet to es redzu kā atbildi uz konkurētspēju, zināšanai, saprašanai.” (Rīga, centrs)

“**Mēs katrs ar savu darbību esam paraugs un piemērs.**” (Iecava)

“Iedzīvotājiem ir jāmainās. **Vissliktilatvija.lv, tas būtu jābeidz.** Ja mēs godīgi paskatītos uz sevi, ko mēs esam izdarījuši, vai mēs čīkstam, vai mēs iemetam to papīra gabalu miskastē, vai čīkstam, ka viss ir netīrs.” (Valgunde)

“Es esmu priecīga. **Mums viss būs labi. Mēs sākam ar sevi.** Vienai kaimiņienei ir mājas apdare, katram savs ceļš, savs pagalms. Ja pukstēsi un pārmetīsi, nekas nenotiks. Tie, kas ir aktīvi, strādās vismaz 25 gadus un pēc tam būs sirmgalvji ar šampanieti.”
(Krimūnas)

“**Mēs katrs varam kaut ko darīt** un ne visu uzlikt tiem tur Rīgā. Mans pienesums ir uzņēmējdarbība. Es gribu te radīt ko. Es varētu to darīt Rīgā, bet es izvēlējos to darīt te. Jaunas darbavietas.” (Mērsrags)

“Svarīgi bērniem iedot sajūtu, kāpēc mēs... spēs uzņemties atbildību par savi dzīvi. Mēs to vietu radām, ir svarīga tā vieta, attieksme. **Ej un dari, tā mēs to Latviju uzcelsim.**”
(Vārme)

“**Primāri esam atbildīgi mēs paši!** Bet mums viss ir haosā. Mēs bieži vien kritizējam augšu, sevi neredzot.” (Kaldabruņa)

“Mēs ļoti daudz gaidām no citiem un ne vienmēr esam gatavi iesaistīties paši. **Pašiem ir jāiesaistās.** Gaidām no kultūras darbinieka, bet paši neejam uz pasākumu, vai kritizējam, lai gan tur neesam bijuši.” (Jēkabpils)

“**Kas tad cits, ja ne mēs paši.** No tā ir arī atkarīga mūsu nākotne.” (Lūznava)

“**Mūsu nākotne ir mūsu rokās,** ar mūsu darbiem, domām, zināšanām, nākotnes redzējumu.” (Pelēči)

“Es ticu, ka es **esmu spējīga izmainīt savu dzīvi.** Cilvēkiem nav jābūt kūtriem, ir jāiet un jāmaina sava dzīve.” (Dekšāres)

“Es esmu optimiste, bet es saredzu arī tās sliktās lietas. Bet, **ja es tajā nepiedalos un negribu ko tur darīt, tad man nav tiesību sūdzēties,** ka kaut kas nav tā.” (Launkalne)

“Nevaram ikdienā domāt, cik viss ir slikti. **Cerība ir tajā, ka vienkārši ej un dari.** Saņem sevi rokās, neskatoties uz to, kas notiek apkārt.” (Ape)

“Mēs būtībā katrs varam darīt tās lietas, ko reāli varam ietekmēt. Audzināt trīs bērnus par Latvijas patriotiem, rādīt priekšzīmi, kāpēc laukos dzīvot ir labi, neatbalstīt korupciju, darīt savu darbu ar sirdsapziņu. **Mēs paši veidojam vietu, kurā atrodamies.** Mazas izvēles, kas rada kopīgu nākotni.” (Naukšēni)

7. LATVIJAS NĀKOTNES ATTĪSTĪBA

Trauksme un optimisms

Trauksme par savu, savas ģimenes un valsts drošību ir izskanējusi katrā aplī. Taču tas drīzāk ir bijis sarunas fonā, nevis fokusā. Cilvēki ilgojas pēc drošības un miera, lai bērniem nebūtu jāiet karot un karš mūs neskartu, lai nepazaudējam savu valsti un Latvija būtu brīva un neatkarīga.

Bailes par rītdienu

Liek cilvēkiem **pārdomāt savu atgriešanos:**

“Meita daudzus gadus dzīvo Hamburgā, apsvēra iespēju atgriezties, bet saistībā ar esošo nemierīgo situāciju lēmums ir atlikts. Pagaidām ir atklāts jautājums. Bažas par drošību. Uzdzen bailes, nedrošības sajūtu, atverot ziņas vai sociālos tīklus. Viņi pat meklēja vietu, kur atgriezties, bet šobrīd uz pauzes.” (Pelēči)

“Vīrs ir izdienas pensijā, visdrīzāk būtu Latvijā, ja nebūtu nolādētais karš.” (Eiropas latvieši)

Veicina domas par **pārcelšanos uz ārzemēm:**

“Gribas domāt par saulainām vecumdienām, bet varbūt jāmeklē kāda vieta pie radiem ārzemēs, skatoties, kas notiek pasaulē. Bet gribētos dzīvot te un baudīt jūru. Aktuāls Latvijas pastāvēšanas jautājums. Negribu tā, kā bija padomju laikos.” (Mērsrags)

“Satrauc, ka radinieki Latvijā domā, varbūt jāceļo prom.” (Eiropas latvieši)

Kavē investīcijas pierobežā:

“Mēs esam brīnišķīgā vietā, bet, kamēr ir nogriezta robeža, kamēr robežā būs draudi, nebūs; varbūt politiķi zina, kā tādā vietā var panākt lielu attīstību, bet pats saprotu, ka tie, kuri grib investēt naudu, viņiem ir cilvēcīgi bail investēt naudu pierobežā.” (Daugavpils)

Liek cilvēkiem **“uzlikt plānus uz pauzes”**:

“Pēdējie trīs gadi ir bijuši milzīgas neziņas gadi covid un kara kontekstā; gribētos, lai tuvākā laikā ir skaidrs, kur man stūrēt ar savu ģimeni. Es neesmu droša šobrīd par neko. Esam savus ģimenes plānus uzlikuši uz pauzes, jo nezinām, kas notiks rīt. Gribam, lai dzīvo bērni mierpilnā pasaulē, ka mēs varētu fokusēties uz tām prioritātēm, kā attīstība, bērnu attīstība, izglītība, skolas utt. Baigā neziņa.” (Iecava)

Taču kopumā **uz Latvijas nākotni raugās pozitīvi un pat ar optimismu**:

“Redzu pozitīvu nākotni Latvijai. Viss iet pareizā virzienā un, neskatoties uz pēdējo mēnesi vai diviem, Latvija ir drošībā.” (pasaules latvieši)

“Dzīve Latvijā būs labāka kā tagad. Kaut ko jaunu atradīs, kas padarīs Latviju populārāku. Kaut vai tūrismā.” (Valmiera)

“Cerību vieš cilvēki, kas nenolaiž rokas un iet uz priekšu. Skatoties uz šobrīd izdarīto, ir cerība, ka ejam pareizā virzienā. Es ceru tikai uz sevi un savu spēju. Jābūt rīcībai no cilvēkiem.” (Ape)

“Bet, neskatoties uz to, ka es pesimistiski runāju, es saku, ka es paradīzē dzīvoju.” (Valgunde)

“Es esmu šausmīgs optimists. Es zinu, ka ir un būs labi. Slikti ir tad, kad esi koka kastē, tad jau ir par vēlu.” (Iecava)

“Es iepriekš dzīvoju Londonā, un ir taisnība, šeit ir daudz labāka dzīves kvalitāte. Man patīk dzīvot Latvijā, un būs arī laba nākotne.” (Rīga, centrs)

Kādu nākotnē cilvēki redz Latviju?

Skaistu:

“Tas ir stimulē darboties. Skaists novads, skaista pilsēta un skaista pašvaldība. Ceru, ka šobrīd esam sasnieguši bedres dibenu un varam atsperties uz augšu. Neesmu detaļu cilvēks, patīk kopīgā lieta. Ticu, ka valdībai izdosies.” (Ķekava)

“Redzu ļoti skaistu, laimīgu, zaļu, skaistu Latviju.” (Ventspils)

Pārtikušu un ekonomiski attīstītu:

“Es ļoti gribētu, lai Latvija ir pārtikusi, attīstīta valsts. [...] Lai ir labklājība.” (Rīga, Jugla)

“Lai Latvija ir ekonomiski attīstīta, lai TOP 10–15 Eiropā, tautai ir ataudze. Latvija ir vieta, kur viegli uzsākt savas iniciatīvas. Efektīva pārvalde. Iedrošina kopienas.” (Aizpute)

“Es skatos uz bērniem un mazbērniem, lai viņi varētu dzīvot brīvā un pārtikušā Latvijā.” (Vārme)

“Es dzīvoju ekonomiski attīstītā valstī, labvēlīgā investīcijām, ceru, ka būs ekonomiskā izaugsme, būs izmaiņas valsts iestāžu teritoriālajā izvietojumā, reemigrācijas attīstība. Katrs, kurš aizbraucis, atradīs savu nišu šeit un atgriezīsies, jo nekur nav tik labi kā mājās. Ticu, ka viņi atgriezīs savu pieredzi šeit.” (Dekšāres)

“Gribu, ka cilvēki dzīvotu aktīvāk. Lai visi attīsta sevī kādu aktivitāti. Gribētu redzēt, lai Latvija iet tikai uz augšu, cilvēku, tehnoloģiju ziņā. Lai viss attīstās. Šobrīd esam topa lejā, bet gribu, lai ir augstāk un augstāk.” (Valmiera)

“Gribu, lai ekonomika sāktu iet augšup virzienā. Aizbraucot uz Rīgu, skumji, ka ir daudz tukšu skatlogu. Daudz ēku tukšu. Gribētos augstāku labklājības līmeni.” (Ape)

Pašpietiekamu:

“Lai Latvija būtu pašpietiekama visās jomās.” (Jēkabpils)

“Nākotnē gribētu, ka mēs kļūtu pašpietiekamāki daudzās jautājumos. Ja mēs paši vairāk spētu nodrošināt sevi visos aspektos. Varam saražot pārtiku, atbalstām vietējos. Arī veikalā izvēlamies mērķtiecīgi vietējo ražotāju utt. Es izvēlos latviešu produktus. Ja cilvēki izpratīs, kā veidojas ekonomika, viss uzlabosies. Ir liels zināšanu trūkums, kā veidojas mūsu ekonomika. Atdodam taču naudu atpakaļ savējiem, lai viņi var attīstīties, augt.” (Ape)

Ar izglītotu sabiedrību:

“Ekonomiskā attīstība ir ļoti svarīga, saglabājot pēdējo gadu tempu. Latvijā ir labi izglītoti cilvēki, kas veido intelektuālu spēkstaciju Eiropai un pasaulei. Mēs nekad nebūsim lielākie ražotāji vai kokmateriālu eksportētāji, bet intelektuālais darbs ir mūsu vērtība.” (pasaules latvieši)

“Ceru, ka Latvija pēc 25 gadiem būs radošu, izglītotu latviešu valsts.” (Valmiera)

Tādu, ar kuru var lepoties:

“Mums ir tik daudz ar ko lepotos. Mūsu mērķis ir motivēt mīlēt Latviju, nekaunēties, ka nāc no Latvijas. Dzīvot un būt lepniem.” (Eiropas latvieši)

“Man gribētos lepoties ar savu Latviju. Lai aptaujās Latvija nav pēdējās vietās visās jomās. Lai varu lepoties un teikt, ka esmu latviete un dzīvoju Latvijā.” (Ape)

Vienlaikus ir vēlme pēc skaidrības un noteiktības – **kas ir mūsu identitāte, mērķis, stratēģiskās attīstības vīzija**; kurp ejam un uz ko fokusējamies? Ir liela interese un pieprasījums pēc tādas Latvijas attīstības vīzijas, ko mēs zinām, saprotam un viens otram varam izstāstīt:

*“Dotajā brīdī **neredzu valstī kopīgu stratēģiju**, kas ir skaidra visiem. Ja noteikumi visiem būtu skaidri, tad visi pēc tiem spēlētu. Ja tie nepatīk, brauc prom. Ļoti normāli.” (Rīga, Jugla)*

*“Es gribētu novēlēt Latvijai, dažām institūcijām tai skaitā, **lai Latvija beidzot atrod savu identitāti, jo stratēģiski nevar iet uz turieni**, ko tu nezini. Ne LIAA, neviens vairs nesaprot, uz kurieni iet Latvija – kas ir tas viens centrālais iesms, ap kurieni griezties. Igaunija sevi atrada, piemēram, igauņi teica, ka mēs esam Skandināvija un sāka runāt par e-lietām. Es ļoti novēlu mūsu valstij vienu ļoti skaidru, stratēģisku virzienu, jo mums ir jāsaprot, kas mums ir, kas nav.” (Carnikava)*

*“**Mērķis – uz kurieni mēs tad īsti ejam**. Kāpēc mēs nezinām, uz kurieni ejam. Tiecamies pēc zvaigznēm. **Pietrūkst pozitīvais uzrāviens**.” (Iecava)*

*“Domāju, ka mums vajadzīga specializācija – **nevaram būt kā valsts visās jomās, ir kaut kur jāspecializējas**. Vai nu tā ir IT, vai saistīts ar integrāciju. Vēl viena lieta – padomāt valstiski par objektiem, ko būvējam, kas piesaista tūristus. Jāpadomā plašāk. Francija būvēja Eifeļa torni, ko sabiedrība sākumā nemaz neatzina, bet šobrīd Eifelis piesaista ļoti daudz tūristu. Mums jābūt vīzijai.” (Bauska)*

*“30 pāri gadi... **kuļamies, kuļamies un nezinām, kur aizkulsimies**. Sākās no ikkatra paša. Gribu, lai mēs nepazaudējam to, kas ir šobrīd, un ejam pareizajā gaismas virzienā.” (Vārme)*

*“Gribētos, ka **gudrās galvas izdomātu nākotnes vīziju, uz ko mēs varētu tiekties un lepoties.** Te vajadzētu zinātniekus, analītisku darbību, lai izvirzītu valstij uzdevumus. Kad pie mums skolā viesojās prezidents Zatlers, es jautāju, **kāda ir Latvijas vīzija, uz ko mēs ejam, kādu nozari attīstām utt.** Viņš nevarēja atbildēt un joprojām nav tādas atbildes. Izglītība, aizsardzība, veselība... Vienu no veselības ministrēm pirms gadiem 10 intervēja TV un viņa par katru jautājumu teica: “Tas ir jāizdiskutē”. Skaitīju un man sanāca vismaz 30 jautājumi, kas jāizdiskutē. Un tas notiek joprojām.” (Ape)*

Un kā būtu, ja **pēc 25 gadiem Latvija ir –**

Digitālā lielvalsts:

“Man liekas, ka Latvijai ir potenciāls kļūt par digitālu lielvalsti. Mums ir labi pamati, kas ir atpazīstami arī pasaulē, bet tas, ka mēs iekšienē neredzam dažādību – ne bērnu dārzos, ne cilvēkus ar kustību traucējumiem, mums šķiet, ka pasaule ir ideāla, bet, radot piemērotu infrastruktūru, attīstoties digitālajiem risinājumiem, mēs varētu kļūt par lielvalsti pēc 25 gadiem.” (Rīga, centrs)

“Uzlikt tādu ambiciozu mērķi. Nevis pārspēt Baltiju, bet uzlikt kādu lielu mērķi. Būt Šveices līmeņa attīstītai, IT jomā. Šveice mākslīgajā intelektā.” (Iecava)

Bioloģiska lielvalsts:

“Man gribētos, ka mēs būtu bioloģiskā lielvalsts. Ka tiešām viss ir bioloģisks, nevis kopēt Polijas daudzus hektārus.” (Rīga, centrs)

“Latvijas konkurētspējas atslēga ir zaļumā; bioloģiskās metodes nesaražos tik daudz, bet kvalitātei ir lielāka nozīme nekā kvantitātei.” (Rīga, centrs)

Pasaulē slavena ar savu kino industriju:

“Par Straumi – varbūt mēs būsim tie, kas nobruģēs ceļu mazām studijām. Nāk jaunā paaudze, vienmēr jaunie būs nepareizi. Tas, kas notiek tagad – jaunie nāk ar jauno un sāk spēlēt citu spēli. Flow pierādīja, ka domā savādāk. Tas ir cerīgais stars, ka Latvijā notiks maiņa.” (Bauska)

